

Міністерство освіти і науки України

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Філологічний факультет

Кафедра іноземної філології та освітніх технологій

**«ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ВМІНЬ
САМОКОНТРОЛЮ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ»**

Робота на здобуття
освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 014 Середня освіта
(Англійська мова та зарубіжна література)
магістрантки II курсу, групи МА 21
Довженко В.О.

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Бирюк В.О.

Чернігів 2025

Роботу подано до розгляду « ____ » _____ 20 ____ року

Магістрантка _____

Вікторія ДОВЖЕНКО

Науковий керівник _____

Ольга БИРЮК

Рецензент _____

Оксана БИКОНЯ

Кваліфікаційна робота розглянута на розширеному засіданні кафедри
іноземної філології та освітніх технологій

протокол № ____ від « ____ » _____ 20 ____ року

Магістрант допускається до захисту роботи в екзаменаційній комісії.

В.о. завідувача кафедри іноземної філології
та освітніх технологій
ГЕРГУЛЬ

_____ Світлана

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОКОНТРОЛЮ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	11
1.1 Самоконтроль як складова контролю рівня сформованості англomовної компетентності старшокласників у монологічному мовленні	11
1.2. Англomовна компетентність у монологічному мовленні як об'єкт самоконтролю учнів старшої школи.....	15
1.3. Психолого-педагогічні засади формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англomовної компетентності в монологічному мовленні у старшій школі	23
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 28 МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОКОНТРОЛЮ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	28
2.1. Етапи формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англomовної компетентності в монологічному мовленні у старшій школі .	28
2.2. Комплекс вправ для формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англomовної компетентності в монологічному мовленні у старшій школі	36
2.3. Модель організації процесу формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англomовної компетентності в монологічному мовленні у старшій школі	45

Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3. ПРОБНЕ НАВЧАННЯ З МЕТОЮ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОКОНТРОЛЮ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ	54
3.1. Організація та проведення пробного навчання	54
3.2. Констатація та інтерпретація результатів пробного навчання.....	61
3.3. Методичні рекомендації щодо формування в учнів старшої школи вмінь самоконтролю рівня сформованості англomовної компетентності в монологічному мовленні	67
Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ.....	84

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КММ - компетентність у монологічному мовленні

ММ- монологічне мовлення

ЕГ- експериментальна група

КГ- контрольна група

ВСТУП

Сучасний курс України на інтеграцію у європейський та світовий освітній простір визначає необхідність оновлення підходів до навчання іноземних мов у школі. В умовах глобалізації іншомовна компетентність розглядається як невід'ємний компонент успішної соціалізації, академічної мобільності та професійної реалізації молодого покоління. Проте опанування іноземної мови сьогодні вимагає не лише розвитку мовних і мовленнєвих умінь, а й формування здатності учнів до автономного навчання, саморефлексії та контролю власних досягнень. Це зумовлює посилення уваги до розвитку умінь самоконтролю у процесі іншомовної підготовки старшокласників.

Особливої значущості набуває формування умінь самоконтролю монологічного мовлення, оскільки саме монологічна форма виступає ключовим засобом вираження думок, аргументації, презентації результатів діяльності та реалізації академічних й професійних комунікативних завдань. У старшій школі монологічне мовлення є одним із провідних показників рівня сформованості англomовної компетентності, а здатність учнів самостійно оцінювати логіку, зміст, зв'язність, виразність і мовленнєву правильність власних висловлювань визначає їхню готовність до подальшої самоосвіти, відповідального навчання та ефективної комунікації.

Аналіз сучасних досліджень у галузі методики навчання іноземних мов свідчить про зростання інтересу до проблеми автономії учнів, розвитку рефлексивних умінь та впровадження інструментів формувального оцінювання. Проте питання методики формування вмінь самоконтролю саме в монологічному мовленні старшокласників залишається недостатньо розробленим. У навчальній практиці домінує контроль з боку вчителя, тоді як учні часто не володіють алгоритмами, критеріями й інструментами самооцінки, що знижує ефективність навчального процесу та обмежує розвиток навчальної автономії.

Доцільність використання самоконтролю у монологічному мовленні на заняттях англійської мови підтверджують і результати проведеного нами пробного навчання серед учнів 10-х класів. Рівень сформованості навичок самоконтролю за допомогою аудіоаналізу, чек-листів, портфоліо в експериментальному класі зріс з 14 % до 50 %, тоді як у контрольній групі зміни були мінімальними. Учні стали більш усвідомлено будувати монологи, визначати власні помилки, активніше брали участь у рефлексії та користувалися стратегіями самоперевірки.

Актуальність теми також визначається потребою оновлення методичного забезпечення, зокрема створення системи вправ, інструментів, критеріїв та етапів формування вмінь самоконтролю монологічного мовлення. З огляду на вікові особливості старшокласників, їх високу потребу в самостійності, а також вимоги Нової української школи щодо відповідальності за власне навчання, надзвичайно важливим є впровадження інноваційних методів, які стимулюють критичне мислення, саморефлексію, уміння оцінювати та покращувати результати мовленнєвої діяльності.

Поєднання суспільного запиту на автономного, відповідального учня, вимог сучасної методики навчання іноземних мов та реальної практичної потреби у чіткій методиці розвитку самоконтролю зумовлює актуальність обраної теми та визначає її значення для сучасної шкільної освіти. Дослідження спрямоване на теоретичне обґрунтування, розробку та експериментальну перевірку ефективної методики формування вмінь самоконтролю монологічного мовлення в учнів старшої школи.

У межах даної роботи питання формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні розглядалося з опорою на праці низки вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема, проблему поетапного формування самоконтролю й організації навчального процесу на засадах активності та рефлексії учнів висвітлюють О.М. Устименко, А.В. Конишева, В.В. Ткаченко, О. Пассович, О. І. Пометун, які акцентують увагу на зв'язку самоконтролю з внутрішньою мотивацією,

розвитком мислення й автономності здобувачів освіти. У контексті автономії учня в оволодінні іноземною мовою, використання портфолію, щоденників мовлення та розгорнутих критеріїв самооцінювання спираємося на напрацювання Р. Benson щодо автономії в навчанні іноземних мов.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, розроблення та експериментальна перевірка методики формування в учнів старшої школи вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. На основі аналізу наукових джерел розкрити сутність англомовної компетентності в монологічному мовленні як об'єкта самоконтролю старшокласників;
2. З'ясувати зміст самоконтролю та його роль у структурі контролю рівня сформованості англомовної компетентності учнів старшої школи;
3. Визначити психолого-педагогічні засади формування вмінь самоконтролю монологічного мовлення у старшокласників;
4. Обґрунтувати етапи формування вмінь самоконтролю у процесі оволодіння монологічним мовленням учнями старшої школи;
5. Розробити комплекс вправ / завдань для формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної монологічної компетентності учнів старшої школи;
6. Створити модель організації процесу формування вмінь самоконтролю монологічного мовлення старшокласників та визначити методичні умови її реалізації;
7. Організувати та провести пробне навчання з упровадження розробленої методики формування вмінь самоконтролю монологічного мовлення;
8. Здійснити констатацію, аналіз і порівняння результатів пробного навчання з метою визначення ефективності запропонованої методики;

9. Розробити методичні рекомендації для вчителів англійської мови щодо формування в учнів старшої школи вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні.

Об'єкт дослідження – процес формування учнів старшої школи англомовного монологічного мовлення.

Предмет дослідження – методика формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні в учнів старшої школи.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні цілісної методики формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні учнів старшої школи. У дослідженні уточнено зміст, структуру та критерії сформованості самоконтролю, що охоплюють мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний та рефлексивний компоненти. Визначено параметри монологічного висловлювання, які є об'єктом самоконтролю, зокрема логічність, структурність, лексико-граматичну коректність та виразність мовлення. Розроблено етапну модель формування вмінь самоконтролю, що передбачає мотиваційно-орієнтаційний, навчально-практичний та рефлексивно-корекційний етапи, а також створено систему вправ і дидактичних засобів для її реалізації. Ефективність запропонованої методики підтверджено у ході експериментального навчання, що забезпечує наукове обґрунтування запропонованих положень і підходів.

Практичне значення дослідження полягає у створенні та апробації комплексу вправ, інструментів і методичних матеріалів, спрямованих на формування в учнів старшої школи вмінь самоконтролю у процесі англомовного монологічного мовлення. Розроблені чек-листи, алгоритми аналізу монологічних висловлювань, а також можливість використання електронного портфоліо забезпечують доступний і ефективний інструментарій для розвитку навчальної автономії школярів. Запропонована методика може бути використана вчителями англійської мови у старшій

школі, у формувальному оцінюванні, на факультативах, у позакласній роботі, а також у системі підготовки майбутніх учителів. Матеріали дослідження можуть слугувати методичною основою для подальших розробок у сфері розвитку самоконтролю, рефлексивних умінь та удосконалення монологічного мовлення учнів.

Апробація роботи проводилася на всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців і студентів Чернігівського національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка (25 березня 2025 року).

Публікації. Основні положення магістерської роботи викладені в одних тезах доповіді на всеукраїнському рівні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОКОНТРОЛЮ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

1.1 Самоконтроль як складова контролю рівня сформованості англомовної компетентності старшокласників у монологічному мовленні

У сучасній освіті значення самоконтролю постійно зростає, оскільки він є важливим елементом розвитку автономності учнів, підвищення їхньої відповідальності за результати навчання та вдосконалення навичок самоаналізу. У психолого-педагогічній літературі самоконтроль розглядається як здатність особистості свідомо контролювати власні дії, поведінку, психічні стани й результати діяльності з метою досягнення поставлених цілей [17]. У контексті формування англомовної компетентності старшокласників у монологічному мовленні (ММ) самоконтроль виступає інструментом, що дозволяє учням самостійно оцінювати рівень сформованості мовленнєвих умінь, виявляти аспекти, які потребують вдосконалення, а також сприяє усвідомленню своїх сильних і слабких сторін.

У науковій літературі [22], [6] виокремлюють кілька класифікацій самоконтролю. Зокрема, у навчальному процесі найчастіше згадуються три основні види: підсумковий, поопераційний та плануючий. Підсумковий самоконтроль стає провідним на етапі засвоєння нового способу дії: учні повторно виконують завдання, користуються відповідними джерелами, зіставляють свої результати з еталонними відповідями (наприклад, за допомогою карток-еталонів із готовими рішеннями). Після того як базова модель дії засвоєна, ефективним виявляється поопераційний самоконтроль, що передбачає аналіз альтернатив, корекцію помилок і вибір оптимального виконання. Врешті, плануючий самоконтроль реалізується на завершальному

етапі: учні оцінюють перспективність своєї дії, перевіряючи, чи є вона логічно обґрунтованою та доцільною [12].

У сучасному науковому дискурсі проблема самоконтролю розглядається не лише з позиції педагогіки, а й у ширшому психологічному контексті, що дозволяє глибше зрозуміти його структуру та функціональне значення. Так, поряд із класифікацією самоконтролю за ступенем усвідомлення (навмисний, мимовільний), за складом елементів (констатувальний, коректувальний, прогнозуючий), за способом отримання інформації (безпосередній, опосередкований), за формою організації (фронтальний, взаємний, індивідуальний) та за місцем у структурі діяльності (прогнозуючий, поточний, підсумковий), науковці також виокремлюють два базові типи саморегуляції: перший – це здатність стримувати потяги до привабливих, але шкідливих подразників, другий – уміння витримувати дискомфорт чи зусилля заради досягнення довготермінових результатів. Такий підхід підкреслює багатовимірність феномену самоконтролю, поєднуючи когнітивні, емоційні та мотиваційні компоненти, що є особливо важливим у контексті формування відповідальної поведінки здобувачів освіти [12].

У сучасній педагогіці виокремлюють низку основних функцій самоконтролю учнівської діяльності. Серед них слід назвати, зокрема, освітню та навчальну (сприяє поглибленню знань і навичок, закріпленню матеріалу), розвивальну (підтримує розвиток мислення, мовленнєвих умінь), виховну (формує відповідальність за результати навчання), стимулюючу (мотивує до досягнень) і коригувально-перевірочну (дозволяє своєчасно виявляти й виправляти помилки). Крім того, самоконтроль виконує регулювальну та плануючу функції: учень цілеспрямовано організовує власну діяльність, аналізує хід і результати завдання, вносить необхідні зміни. При цьому його функціональна характеристика полягає в постійному аналізі, регулюванні, плануванні та контролюванні власної діяльності, а також у виправленні помічених помилок. У свою чергу, на особистісному

рівні розвиток самоконтролю пов'язують із більшою автономністю, ініціативністю і активністю учня, адже він здобуває досвід саморегуляції і самоврядування процесом власного навчання [12].

Ефективний самоконтроль передбачає дотримання низки вимог. По-перше, він має бути систематичним, тобто здійснюватися на всіх етапах навчальної діяльності: до, під час і після виконання завдання. По-друге, самоконтроль має бути об'єктивним, що передбачає наявність чітких критеріїв оцінювання, доступних для розуміння учнями. По-третє, самоконтроль повинен бути усвідомленим і рефлексивним, тобто учні мають розуміти мету контролю й використовувати отриману інформацію для подальшого вдосконалення. Крім того, важливою вимогою є наявність зворотного зв'язку — учні повинні мати можливість порівнювати свої оцінки з думками інших, зокрема однолітків або вчителя, аби вдосконалювати критерії самооцінювання.

Для розвитку навичок самоконтролю використовуються різноманітні засоби. Один із найефективніших — це запис мовлення на аудіо або відео. Учень може записати свій монолог, а потім самостійно перевірити його на наявність помилок або скористатися допоміжними ресурсами, такими як граматичні довідники чи онлайн-інструменти. Наприклад, використання таких платформ, як Grammarly, дозволяє виявляти граматичні помилки автоматично, що спрощує процес самоконтролю. Однак важливо, щоб учень не просто виправляв помилки, а й розумів причини їх виникнення, адже це є основою для подальшого вдосконалення мовлення.

Ще одним важливим методом є використання чек-листів. Чек-лист — це список критеріїв, за якими учень може оцінити своє мовлення. Наприклад, чек-лист може включати такі питання: «Чи є вступ, основна частина та висновок?», «Чи використано принаймні п'ять тематичних слів?», «Чи правильно побудовані всі речення?». Учень, відповідаючи на ці питання, може швидко виявити, які аспекти мовлення потребують доопрацювання.

Цей метод є особливо корисним для систематизації процесу самоконтролю, адже він допомагає зробити його більш структурованим і послідовним.

Парне оцінювання — ще один метод, який активізує самоконтроль, дозволяючи учням аналізувати мовлення однолітків, порівнювати з власним і формувати глибше розуміння критеріїв оцінювання. Важливу роль відіграють також ментальні мапи (mind maps), що використовуються на етапі підготовки до монологу: вони допомагають структурувати зміст і згодом перевірити, чи всі заплановані ідеї були реалізовані у висловлюванні.

Самоконтроль має низку очевидних переваг, які роблять його незамінним інструментом у сучасному освітньому процесі. Передусім, він сприяє розвитку автономності учнів, навчає їх самостійно приймати рішення, формувати стратегії навчання та відповідати за їхню реалізацію. Завдяки цьому формується здатність до рефлексії, самостійної роботи над помилками та цілеспрямованого вдосконалення мовленнєвих умінь.

Крім того, самоконтроль зменшує рівень стресу, пов'язаного з зовнішнім оцінюванням, створює безпечне навчальне середовище, у якому учень може вільно експериментувати зі своїм мовленням. Також він дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожного учня: хтось може зосереджуватись на вимові, інший — на лексичному збагаченні чи граматичній правильності.

Разом з тим, самоконтроль має певні обмеження. Основна складність полягає у суб'єктивності оцінювання: учні не завжди здатні адекватно оцінити власне мовлення через брак досвіду, знань або критичного мислення. Також ефективне застосування самоконтролю потребує попереднього навчання: учнів необхідно ознайомити з критеріями оцінювання, навчити працювати з чек-листами, використовувати записи, формулювати висновки на основі аналізу. Без належної підготовки цей інструмент може виявитися неефективним або навіть дезорієнтуючим.

Однак за умови належної методичної підтримки й системного підходу самоконтроль перетворюється на потужний засіб формування англомовної

компетентності, особливо у сфері ММ, де якість висловлювання залежить від здатності учня аналізувати, планувати й вдосконалювати власне мовлення.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що самоконтроль є необхідною складовою формування англомовної компетентності старшокласників у ММ. Він виконує низку важливих функцій — освітню, розвивальну, виховну, стимулюючу та регулювальну — і забезпечує розвиток автономності, відповідальності та рефлексивності учнів. Використання різних форм і методів самоконтролю (аудіо- та відеозаписи, чек-листи, парне оцінювання, ментальні мапи) сприяє підвищенню ефективності навчання та створює умови для цілеспрямованого вдосконалення мовленнєвих умінь. Водночас для його результативності необхідною є методична підтримка з боку вчителя, оскільки без чітких критеріїв і навчання процедурі самоконтролю учні можуть мати труднощі в об'єктивному оцінюванні власного мовлення. Таким чином, самоконтроль виступає не лише інструментом підвищення якості мовленнєвої діяльності, а й важливим чинником розвитку особистісної автономії та навчальної мотивації.

1.2. Англомовна компетентність у монологічному мовленні як об'єкт самоконтролю учнів старшої школи

Монологічне мовлення виступає усною формою комунікації, яка передбачає зв'язний і безперервний вислів однієї особи, адресований одному чи кільком слухачам, співрозмовникам або інколи самому собі.

У навчальному процесі іншомовне ММ виконує кілька важливих комунікативних функцій [11, с. 167]:

1. інформативна: передавання інформації про події, явища чи дії навколишнього середовища;
2. впливова: переконання щодо правильності чи неправильності думок, спонукання до дії або запобігання небажаним діям;

3. експресивна (емоційно-виразна): висловлення емоцій, опис стану мовця, зняття напруги;

4. розважальна: створення позитивного настрою через виступи, художнє читання чи неформальні розповіді.

Кожна функція має свої специфічні мовні засоби, психологічні мотиви та цілі висловлювання. З психологічного погляду, монолог — це односторонній тип мовлення, спрямований на передачу інформації від мовця до слухача, з мінімальним зворотним зв'язком і слабкою ситуативністю, що відрізняє його від діалогу.

Метою навчання ММ на уроках англійської мови в закладах загальної середньої освіти виступає формування англомовної компетентності у монологічному мовленні, що є однією зі складових іншомовної комунікативної компетентності. Ця компетентність відображає здатність учнів створювати зв'язні, логічно структуровані та граматично правильні висловлювання на різноманітні теми, адаптуючи їх до конкретних ситуацій спілкування та потреб адресата. У старшій школі розвиток монологічного мовлення набуває особливого значення, адже учні готуються до різноманітних мовленнєвих випробувань, таких як складання іспитів, участь у дискусіях чи презентаціях.

Державний стандарт базової та повної середньої освіти у сфері іншомовної освіти визначає, що учні старшої школи (10–11 класи) повинні бути здатні без попередньої підготовки висловлюватися в межах певної тематики та сфер спілкування. Вони мають уміти досить повно й послідовно передавати зміст прочитаного, побаченого або почутого, аргументовано висловлюючи власне ставлення до осіб, подій чи явищ. Старшокласники мають брати участь у дискусіях, логічно формулювати думки, переконливо обґрунтовувати свою позицію та ставлення до обговорюваних питань. [2, с.349].

На момент завершення старшої школи рівень сформованості КММ має відповідати рівню B1 (стандартний та академічний рівень) та B2 (рівень

профільної педагогічної підготовки) згідно зі Спільною європейською рамкою (ЗЄР) і державними програмами з іноземних мов. Програма деталізує цілі та завдання для кожного року навчання, спрямовані на формування КММ. Наприкінці старшої школи (11-го класу) учні повинні:

- висловлюватися відповідно до конкретної ситуації або на основі прочитаного, почутого чи побаченого, аргументовано висловлюючи власні думки, переконання, згоду або незгоду;

- переказувати зміст книги, фільму, вистави тощо, водночас передаючи особисте ставлення та враження;

- описувати навколишні об'єкти, події та види діяльності, у яких учень бере безпосередню участь;

- розповідати про себе, свою родину й друзів, повсякденне життя, досвід минулого та плани на майбутнє, дотримуючись норм літературної мови;

- для рівня з поглибленим філологічним спрямуванням — виступати з повідомленням за темою реферату, підготовленого на обрану тему [2, с.350].

Обсяг висловлювань учнів повинен становити щонайменше 20 речень.

Старшокласники повинні оволодіти ключовими стратегіями ММ, які сприяють ефективній комунікації в іншомовному середовищі, а саме:

- стратегії планування висловлювання, що передбачають здатність до самостійного складання висловлювань, виходячи з власних мовних ресурсів, а також уміння готуватися до комунікації шляхом інтеграції нових лексико-граматичних конструкцій із підтримкою зворотного зв'язку;

- компенсаторні стратегії, які включають використання мовних замін (синонімів, описів, наближених термінів), запозичень з рідної мови з уточненням правильності, а також самокорекцію для досягнення комунікативної мети;

- стратегії самоконтролю та корекції, що виявляються у вмінні адаптувати мовленнєву поведінку в разі утруднень, уточнювати правильність

мовного оформлення висловлювання та виправляти помилки, які заважають розумінню співрозмовника.

Самоконтроль у цьому контексті стає важливим інструментом, що дозволяє учням оцінювати власні мовленнєві досягнення, виявляти помилки та вдосконалювати свої вміння. Проблема самоконтролю в англomовному монологічному мовленні має значний педагогічний потенціал, адже її реалізація сприяє підвищенню автономності учнів у навчанні, формуванню відповідальності за результати та розвитку критичного мислення.

Об'єктами самоконтролю виступають складові англomовної компетентності в ММ — лексична, граматична, фонетична, соціокультурна й комунікативна — що реалізуються через відповідні знання, уміння, навички та здібності. Лексична компетентність передбачає знання та використання адекватної лексики, зокрема тематичних словосполучень і термінів, характерних для конкретної тематики. Граматична компетентність вимагає від учнів знання правил побудови речень і використання відповідних часів та форм для коректного висловлення своїх думок. Фонетична компетентність забезпечує правильну вимову й інтонацію, що є критично важливими для розуміння співрозмовниками.

Соціокультурні знання, як складова КММ, полягають у здатності враховувати культурні особливості англomовного середовища під час формування висловлювань. Наприклад, описуючи традиції святкування Різдва у Великій Британії, учень має використовувати автентичні культурні реалії, правильно називати місцеві звичаї та пояснювати їх значення. Комунікативна компетентність об'єднує всі інші компоненти, дозволяючи учням ефективно адаптувати своє мовлення до конкретної ситуації, аудиторії та цілей спілкування.

Вітчизняні методисти розглядають КММ як здатність учня здійснювати усне спілкування у формі монологу відповідно до комунікативного завдання в життєвих ситуаціях, характерних для певного віку. Вона базується на декларативних і процедурних знаннях, загальних, спеціальних,

інтелектуальних, навчальних, організаційних і компенсаторних уміннях, а також на фонетичних, граматичних, лексичних навичках і комунікативних здібностях [2, с. 340–343].

Основними якісними показниками сформованості мовленнєвих умінь як ключової складової КММ є здатність учнів: [2, с. 170]:

- поєднувати кілька мовленнєвих зразків, нанизуючи їх на логічну схему, наприклад: Хто це? Який він? Що робить? тощо;
- досить розгорнуто висловлюватися відповідно до заданої комунікативної ситуації;
- відносно правильно оформлювати своє висловлювання мовними засобами, дотримуючись принципу комунікативної достатності;
- ефективно використовувати мовний матеріал (лексичний та граматичний), що відповідає темі, з урахуванням рівня навчання та року навчання;
- переносити раніше засвоєний матеріал на нові ситуації, використовуючи набуті знання, навички та вміння;
- залучати матеріали суміжних тем для розширення та поглиблення змісту, а також комбінування й варіювання їх за формою і змістом.

До складу ММ умінь як ключової складової КММ належать:

- формулювання основної думки: здатність стисло й чітко виразити головну ідею монологу;
- логічна послідовність викладу: уміння структурувати свої ідеї так, щоб вони логічно впливали одна з іншою, створюючи послідовний наратив;
- здатність застосовувати відповідну лексику та граматику для зрозумілого й точного висловлення своїх думок;
- вміння підтверджувати свої ідеї переконливими аргументами та ілюстративними прикладами;
- вміння налаштовувати зміст і форму монологу відповідно до рівня знань та інтересів слухачів.

- вміння передавати свої думки так, щоб слухач не тільки зрозумів, а й зацікавився, що сприяє ефективній комунікації;

- уміння аналізувати й оцінювати інформацію, аргументи та докази, а також надавати конструктивні коментарі та критику.

Ці вміння є основою для формування якісного ММ, яке відповідає як комунікативним, так і навчальним завданням [11, с.170].

Оволодіння іншомовними знаннями, навичками та вміннями ММ сприяє розвитку комунікативних здібностей осіб, які вивчають ІМ. До таких здібностей належать:

- мотиваційна готовність: внутрішнє бажання висловлюватися;
- здатність організовувати мовлення: вміння структурно формувати й укладати висловлювання;
- орієнтація у ситуації: здатність швидко адаптуватися до контексту;
- зв'язність і логічність мовлення: уміння пам'ятати попередні висловлювання для підтримки логічного ланцюжка думок;
- активізація довгострокової пам'яті: пошук відповідних мовних форм і їх поєднання в повноцінний текст за допомогою оперативної пам'яті;
- здатність концентруватися не лише на мовних нормах, а й на правилах комунікації та поведінки;
- використання жестів, інтонацій та інших невербальних елементів для уточнення значення висловлювань;
- здатність передавати свої думки, емоції та ставлення засобами ІМ;
- оцінка мовлення: контроль за змістом висловлювань, порівняння того, що планувалося сказати, із тим, що реально прозвучало, та оцінка впливу сказаного на слухачів;
- здатність мотивувати співрозмовників до мовленнєвих чи немовленнєвих дій.

До важливих складових КММ належать навчальні вміння, зокрема використання різноманітних опор, електронних навчальних засобів, а також організаційні навички для успішного навчання як під керівництвом учителя,

так і самостійно [8]. Окремо варто виділити компенсаторні вміння, що дозволяють учню виходити із складних ситуацій при нестачі мовних засобів під час ММ.

КММ також включає знання. Серед декларативних знань можна виділити фонетичні, лексичні, граматичні, країнознавчі та лінгвокраїнознавчі (фонові) знання. Для ефективного формування КММ учень повинен володіти знаннями про тематику монологу, типові мовленнєві ситуації, види монологів і відмінності між ними, а також реєстри мовлення (офіційний, діловий тощо) [2, с.342].

До процедурних знань належать соціокультурні аспекти мовленнєвої і немовленнєвої поведінки носіїв іноземної мови, а також методи планування, реалізації та коригування монологічного висловлювання. Учень має розуміти, як будувати структуру монологу, спілкуватися з аудиторією відповідно до її рівня та формату взаємодії, використовувати міміку, жести й інші невербальні засоби комунікації у різних контекстах [6, с.145].

Іншомовна КММ має тісний зв'язок із мовленнєвими навичками та вміннями учня в рідній мові, а також із здатністю виконувати текстові операції та дії рідною мовою. Саме вони формують базу для розвитку ММ іноземною мовою.

Самоконтроль є необхідним елементом у процесі розвитку англomовної комунікативної компетентності, оскільки дозволяє учням критично оцінювати власне мовлення, виправляти помилки та підвищувати його якість. У старшій школі самоконтроль набуває особливого значення, адже учні стикаються з більш складними завданнями, такими як підготовка до національного мультипридметного тесту (НМТ), участь у дебатах чи створення проєктів англійською мовою. Крім того, самоконтроль допомагає учням розвивати відповідальність за свій навчальний процес і сприяє автономії у вивченні іноземної мови.

Для ефективного самоконтролю учням необхідно знати чіткі критерії оцінювання свого мовлення, а саме відповідність висловлювання темі; обсяг;

темпу, зв'язність, логічність та аргументованість; фонетична, стилістична, граматична та лексична правильність; комбінування різних мовленнєвих зразків. Наприклад, під час підготовки до монологу на тему «Моє майбутнє» учень може самостійно перевірити, чи відповідає його висловлювання структурі «вступ-основна частина-висновок», чи використовуються у тексті синоніми для уникнення повторів, чи правильно застосовуються граматичні конструкції для вираження планів на майбутнє (*will, be going to* тощо).

Англомовна компетентність у ММ є ключовим елементом успішного оволодіння іноземною мовою, особливо для учнів старшої школи, які стикаються з підвищеними вимогами до рівня мовлення. Важливу роль у цьому процесі відіграє самоконтроль, який сприяє критичному оцінюванню учнями своїх мовленнєвих навичок і вмінь, дозволяє їм аналізувати помилки та планувати подальше вдосконалення. Завдяки використанню різноманітних методів самоконтролю, таких як аудіо- та відеозаписи, чек-листи чи парне оцінювання, учні розвивають здатність адаптувати своє мовлення до різних комунікативних ситуацій і вдосконалювати його якість. Самоконтроль також сприяє формуванню автономності в навчанні, підвищує мотивацію та стимулює відповідальність за власний розвиток.

Таким чином, об'єктами самоконтролю в межах нашого дослідження виступають складові КММ, а саме: лексична, граматична, фонетична, соціокультурна та комунікативна компетентності, які забезпечують якісне й ефективне створення монологічних висловлювань. Самоконтроль у процесі формування ММ старшокласників виконує не лише коригувальну функцію, а й сприяє розвитку критичного мислення, автономності та відповідальності учнів за результати власної навчальної діяльності. Він дозволяє своєчасно виявляти та виправляти помилки, підвищувати логічність, зв'язність та інформативність висловлювань, що, у свою чергу, забезпечує досягнення цілей іншомовної комунікації на рівнях, передбачених Державним стандартом та Спільною європейською рамкою. Отже, самоконтроль є

невід'ємним чинником ефективного формування англомовної компетентності в монологічному мовленні учнів старшої школи.

1.3. Психолого-педагогічні засади формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні у старшій школі

Формування вмінь самоконтролю у старшокласників, які вивчають англійську мову, є важливим завданням сучасної педагогічної практики. Цей процес має глибокі психологічні основи, оскільки самоконтроль є складною когнітивною діяльністю, що вимагає залучення уваги, пам'яті, мислення, рефлексії та інших психічних функцій. Особливе значення самоконтроль набуває в умовах навчання ММ, яке передбачає не лише правильність мовлення, але й здатність учня формувати зв'язні, логічні, комунікативно доречні висловлювання. У цьому контексті важливо розглянути ключові психологічні аспекти, які впливають на розвиток самоконтролю, а також визначити фактори, що сприяють його ефективному формуванню.

Одним із центральних психологічних аспектів формування самоконтролю є розвиток когнітивних процесів, таких як увага, пам'ять і мислення. Увага відіграє визначальну роль у здатності учня контролювати якість своїх висловлювань. Під час ММ учень має одночасно зосереджуватися на багатьох аспектах: правильності вимови, граматичній структурі речень, доборі лексики, логіці викладу думок. Недостатній рівень уваги може призводити до помилок, які залишаються непоміченими, тому розвиток уваги є важливою складовою роботи над самоконтролем. Наприклад, спеціальні вправи, що тренують здатність утримувати увагу протягом виконання мовленнєвих завдань, допомагають підвищити якість самоконтролю [33].

Пам'ять, особливо її оперативний і довгостроковий компоненти, також є важливим чинником у процесі самоконтролю. Оперативна пам'ять дозволяє

учням утримувати у свідомості основну ідею висловлювання, а також контролювати правильність побудови речень і використання граматичних конструкцій. Довгострокова пам'ять забезпечує доступ до лексичних одиниць, правил граматики, мовленнєвих кліше, необхідних для створення монологу. Розвиток пам'яті, зокрема через вправи на запам'ятовування текстів, тематичної лексики, синтаксичних конструкцій, сприяє підвищенню ефективності самоконтролю.

Мислення, у свою чергу, забезпечує здатність учня до аналізу, синтезу й оцінки своїх мовленнєвих висловлювань. Аналітичне мислення дозволяє виявляти недоліки у структурі монологу, синтетичне — об'єднувати окремі ідеї у зв'язний текст, а критичне — оцінювати, наскільки висловлювання відповідає комунікативній меті. Наприклад, під час підготовки монологу на тему «Глобальні виклики сучасності» учень може використовувати аналіз для перевірки логічності викладу, синтез для структурування тексту, а критичне мислення для оцінки відповідності висловлювання поставленій задачі. Таким чином, розвиток мислення є необхідною умовою для формування якісного самоконтролю.

Рефлексія є ключовим психологічним механізмом, що лежить в основі самоконтролю. Вона забезпечує здатність учня аналізувати власні досягнення, усвідомлювати свої сильні й слабкі сторони, знаходити помилки та планувати шляхи їх виправлення. У контексті навчання мММ рефлексія передбачає аналіз таких аспектів, як зв'язність тексту, правильність мовленнєвих конструкцій, доцільність використання лексики, логіка викладу думок. Наприклад, після виконання завдання учень може задавати собі запитання: «Чи вдалося мені передати основну ідею?», «Чи логічно пов'язані мої думки?», «Чи не використав я занадто прості слова, які не відповідають темі?». Такі рефлексивні запитання допомагають учням усвідомлювати свої мовленнєві помилки та працювати над їхнім усуненням.

Для розвитку рефлексії у старшокласників важливо створити умови, що сприяють її активізації. Одним із таких методів є ведення мовленнєвого

щоденника, у якому учні записують свої думки про виконані завдання, аналізують свої успіхи та помилки, ставлять цілі на майбутнє. Це не лише допомагає розвивати рефлексію, але й стимулює учнів до систематичної роботи над удосконаленням своїх мовленнєвих навичок.

Мотивація є ще одним важливим психологічним чинником, що впливає на здатність учнів до самоконтролю. Висока мотивація стимулює учнів до активної участі у навчальному процесі, підвищує їхню зацікавленість у виконанні завдань, сприяє розвитку відповідальності за власне навчання. Мотивовані учні більш охоче залучаються до самоконтролю, оскільки розуміють його значення для досягнення своїх навчальних цілей.

Формування мотивації до самоконтролю можна здійснювати через створення ситуацій успіху, використання позитивного підкріплення, надання можливості для самовираження. Наприклад, учитель може організувати конкурс на найкращий монолог, де учні самостійно оцінюють свої виступи за встановленими критеріями. Успішне виконання такого завдання підвищує впевненість учнів у власних силах і стимулює їх до подальшого вдосконалення.

Крім того, важливо враховувати інтереси учнів під час вибору тем для ММ. Теми, які викликають інтерес і мають практичну значущість, сприяють більш активному залученню учнів до процесу навчання та розвитку самоконтролю. Наприклад, обговорення таких тем, як «Моя майбутня кар'єра», «Технології майбутнього», «Екологічні проблеми», дозволяє учням проявити свої знання, висловити власну думку, що підвищує їхню мотивацію до самоконтролю.

Емоційна стійкість є важливим чинником, що забезпечує здатність учнів до самоконтролю в умовах стресу чи невпевненості. ММ, особливо в публічному форматі, часто викликає у старшокласників почуття тривоги, страх зробити помилку або бути неправильно зрозумілим. Це може негативно впливати на їхню здатність до самоконтролю, оскільки емоційне напруження заважає зосередитися на аналізі мовлення.

Для розвитку емоційної стійкості учнів важливо створити сприятливу психологічну атмосферу на уроці, де учні відчують себе впевнено і не бояться робити помилки. Використання методів релаксації, підтримка з боку вчителя, позитивний зворотний зв'язок допомагають знизити рівень тривожності та підвищити ефективність самоконтролю. Наприклад, перед виконанням завдання з ММ вчитель може провести коротку вправу на зняття напруги, таку як дихальна гімнастика або техніка уявного успіху [33].

Отже, формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної КММ старшокласників є складним процесом, що базується на багатьох психологічних аспектах. Розвиток когнітивних процесів, таких як увага, пам'ять, мислення, рефлексія, є необхідною умовою для ефективного самоконтролю. Мотивація та емоційна стійкість відіграють важливу роль у забезпеченні активної участі учнів у цьому процесі. Використання спеціальних методів і вправ, спрямованих на розвиток самоконтролю, допомагає створити умови для якісного формування англомовної компетентності у старшій школі. Таким чином, психолого-педагогічний підхід до формування самоконтролю забезпечує комплексний розвиток учнів і сприяє їхньому успіху у вивченні англійської мови.

Висновки до розділу 1

Самоконтроль у процесі формування ММ старшокласників є необхідною умовою ефективного оволодіння англійською мовою. Він забезпечує розвиток автономності та відповідальності учнів, стимулює їхню навчальну активність і сприяє підвищенню якості мовленнєвої діяльності. Завдяки самоконтролю учні навчаються своєчасно виявляти та виправляти власні помилки, підвищувати логічність, структурованість і комунікативну доцільність висловлювань.

Важливим об'єктом самоконтролю є основні складові англомовної комунікативної компетентності: лексична, граматична, фонетична, соціокультурна та комунікативна. Робота над ними дозволяє поступово вдосконалювати всі рівні мовленнєвої діяльності та забезпечує комплексний

розвиток мовленнєвих умінь. Використання різних прийомів — від аудіо- та відеофіксації до чек-листів, мовленнєвих щоденників і взаємооцінювання — допомагає учням набувати досвіду аналізу та корекції власних висловлювань, робить процес навчання більш усвідомленим та результативним.

Формування навичок самоконтролю має також важливе психологічне підґрунтя. Розвиток уваги, пам'яті, мислення та рефлексії забезпечує можливість учнів якісно оцінювати власне мовлення, тоді як мотивація й емоційна стійкість визначають їхню готовність активно долучатися до цього процесу. Створення сприятливої навчальної атмосфери, застосування спеціальних вправ і врахування інтересів учнів під час підготовки монологічних висловлювань підвищує їхню впевненість у власних силах і стимулює прагнення до вдосконалення.

Отже, самоконтроль виступає важливим чинником формування іншомовної компетентності старшокласників. Він поєднує педагогічний, психологічний та практичний аспекти навчання, забезпечує розвиток мовленнєвих умінь і сприяє становленню особистісної автономії та відповідальності учнів у процесі оволодіння англійською мовою.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОКОНТРОЛЮ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

2.1. Етапи формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англomовної компетентності в монологічному мовленні у старшій школі

Формування вмінь самоконтролю в іншомовному навчанні є важливим напрямом сучасної методики, адже саме здатність учня критично оцінювати власне мовлення визначає його готовність до реальної комунікації. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі підкреслюється, що процес розвитку самоконтролю не може бути спонтанним: він вимагає цілеспрямованої організації, поступового ускладнення завдань і методичного супроводу [15]. Етапність у цьому контексті виступає провідним принципом, який забезпечує послідовність і логіку навчального процесу.

Теоретичні основи такого підходу поєднують психологічні та педагогічні аспекти. З одного боку, самоконтроль розглядається як складне особистісне утворення, що формується на основі усвідомлення учнем власної діяльності, внутрішньої мотивації й здатності до рефлексії [3]. З іншого, він є дидактичною категорією, яка вимагає розробки певної системи етапів, завдяки яким учні поступово оволодівають уміннями самоперевірки й переходять від зовнішнього контролю до внутрішнього [16].

Поетапність у формуванні самоконтролю в ММ забезпечує, з одного боку, стабільність навчального прогресу, а з іншого – розвиток особистісної автономії. Учень не просто повторює зразки мовлення, а навчається

оцінювати власний результат, співвідносити його з очікуваними критеріями. Це особливо важливо у старшій школі, де освітній процес має орієнтуватися на підготовку до самостійного життя й здатність до подальшої самоосвіти.

Методика навчання іноземних мов активно інтегрує ідею поетапності, розглядаючи її як основу формування комунікативної компетентності. У літературі відзначається, що самоконтроль у мовленні має формуватися паралельно з мовленнєвими вміннями. Якщо учень лише засвоює мовні та мовленнєві конструкції без практики самооцінки, то його мовленнєва діяльність лишається формальною і не забезпечує стійкого результату.

Дослідники пропонують поетапну логіку навчання, яка включає:

- усвідомлення ролі самоконтролю у навчанні мовлення;
- опанування конкретних стратегій (користування чек-листами, критеріями, прикладами зразків);
- практику регулярної рефлексії після виконання завдань;
- формування навички корекції власного висловлювання на основі аналізу результатів [30].

Завдяки такій логіці учень поступово переходить від залежності від учителя до здатності самостійно регулювати якість власного монологу.

Старша школа є етапом, коли учні вже володіють певним рівнем іншомовної компетентності, але водночас стикаються з новими викликами: необхідністю готуватися до іспитів, участю в публічних виступах, використанням мови у реальних комунікативних ситуаціях. Це вимагає не лише відповідних умінь, навичок та знань ММ, а й умінь критично оцінювати результат.

У науковій літературі підкреслюється, що старшокласники мають природну потребу в самооцінці, у перевірці власних можливостей, у самоствердженні. Тому розвиток умінь самоконтролю відповідає їхнім віковим інтересам і психологічним запитам.

Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє зробити кілька висновків:

1. Формування вмінь самоконтролю в іншомовному навчанні є процесом, що відбувається поетапно.

2. Кожен етап має власне завдання: від орієнтації та усвідомлення до практики та до рефлексії та корекції.

3. Етапність забезпечує поступовий перехід від зовнішнього контролю до внутрішнього, що є показником автономності учня.

4. У старшій школі етапність набуває особливого значення, оскільки відповідає віковим особливостям та освітнім потребам учнів.

5. Розвиток самоконтролю є не лише методичною метою, а й важливим чинником особистісного становлення старшокласника.

У методиці навчання іноземних мов етапи формування умінь самоконтролю визначаються як логічна послідовність розвитку навчальної діяльності [2]. Вони не існують ізольовано, а утворюють взаємопов'язану систему, де кожний наступний рівень спирається на попередній і водночас готує підґрунтя для наступного.

У контексті формування КММ, базуючись на працях Ткаченко В.В. [21] та Конишевої А.В. [8], ми виділяємо такі етапи формування вмінь самоконтролю:

1) Мотиваційно-орієнтаційний етап. Перший етап полягає у створенні позитивної мотивації до застосування самоконтролю та формуванні розуміння його значущості. Учні повинні усвідомити, що вміння аналізувати та оцінювати власне мовлення є необхідною умовою успішності у навчанні та подальшій комунікації.

На цьому етапі вчитель виконує роль фасилітатора: пояснює, чому самоконтроль є важливим, демонструє приклади ефективної самооцінки, пропонує елементарні інструменти.

У психологічному плані цей етап відповідає потребі старшокласників у самоствердженні та усвідомленні власних можливостей. Важливо, щоб самоконтроль сприймався не як “перевірка помилок”, а як засіб досягнення успіху.

2) Навчально-практичний етап. Другий етап передбачає цілеспрямоване формування конкретних умінь самоконтролю у процесі виконання навчальних завдань з ММ. Тут учні опановують прийоми самоперевірки: використання критеріїв, аналіз структури висловлювання, порівняння власного мовлення із зразком.

Застосовуються різні види вправ: підготовка коротких монологів за планом, запис висловлювань із подальшим прослуховуванням і аналізом, взаємооцінювання у парах, що поєднується з самоперевіркою. Важливою є роль зворотного зв'язку: учні отримують від учителя та однокласників підказки, як удосконалити власне мовлення. Таким чином, зовнішній контроль поступово інтегрується у внутрішній.

3) Рефлексивно-корекційний етап. Третій етап характеризується переходом до високого рівня самостійності. Учень уже не лише оцінює власне мовлення, а й уміє вносити корективи, планувати подальші кроки щодо його вдосконалення. Рефлексивна діяльність передбачає аналіз не лише мовних засобів, а й комунікативної доцільності висловлювання, його логічності, стилістичної відповідності.

На цьому рівні учні можуть вести індивідуальні “щоденники мовлення”, готувати портфоліо, здійснювати самооцінку за розгорнутими критеріями (правильність, зв'язність, багатство лексики, інтонаційна виразність тощо). Роль учителя зводиться до консультування та допомоги в інтерпретації результатів самоконтролю, а основна відповідальність за якість мовлення переходить до самого учня [27].

Таблиця 2.1

Етапи формування вмінь самоконтролю в монологічному мовленні старшокласників

Етап	Характеристик	Роль	Основні
	а	учителя	результати

Мотиваційно-орієнтаційний	Усвідомлення значення самоконтролю, формування мотивації, ознайомлення з простими інструментами	Фасилітатор, мотиватор	Позитивне ставлення до самоконтролю, початкове розуміння його сутності
Навчально-практичний	Формування конкретних прийомів самоперевірки, вправи з ММ, поєднання зовнішнього контролю з внутрішнім	Наставник, організатор діяльності	Оволодіння інструментами самоперевірки, розвиток умінь аналізувати власне мовлення
Рефлексивно-корекційний	Розвиток здатності до самостійної рефлексії та корекції мовлення, робота з портфоліо та критеріями	Консультант, партнер у навчанні	Сформоване вміння оцінювати та вдосконалювати власне мовлення, автономність

Джерело: узагальнено автором.

Характеристика етапів дозволяє побачити логіку формування самоконтролю: від мотиваційного усвідомлення – до практичного використання прийомів – і, зрештою, до рефлексивної самостійності. Цей поступовий розвиток відповідає як дидактичним закономірностям, так і психологічним особливостям старшокласників, які здатні до критичного мислення й потребують інструментів для самостійного вдосконалення мовлення.

Етапність формування вмінь самоконтролю в ММ не може бути ефективною без створення спеціальних методичних умов. Вони забезпечують логіку переходу від одного етапу до іншого, формують у старшокласників

позитивне ставлення до самостійної роботи й роблять самоконтроль природною частиною навчальної діяльності.

Старшокласники вже здатні до абстрактного мислення, володіють критичністю суджень та прагнуть до самостійності. Це створює сприятливе підґрунтя для розвитку самоконтролю, але водночас потребує особливої організації процесу:

- учням важливо надати свободу вибору (наприклад, самостійно визначати тему чи стиль монологу);
- необхідно формувати навички саморефлексії через запитання-настанови («Чи вдалося мені донести головну ідею?», «Чи відповідає моя лексика ситуації?»);
- слід уникати надмірного акценту на помилках, натомість підкреслювати досягнення, що мотивує учнів до подальшого вдосконалення.

У працях Гударза Алібахші [26], Яковлевої В.М. [25] та Іпатової О.Л. [7] підкреслюється, що роль учителя змінюється на кожному етапі. Так, на мотиваційно-орієнтаційному етапі він виступає фасилітатором і мотиватором, який створює позитивний фон для самоконтролю. На навчально-практичному етапі вчитель виконує функцію наставника, який організовує виконання вправ, пояснює стратегії самооцінки та надає корисний зворотний зв'язок. На останньому етапі вчитель виступає консультантом, який допомагає учням інтерпретувати власні результати й самостійно знаходити шляхи вдосконалення [18]. Отже, вчитель поступово «відходить на другий план», даючи можливість учневі брати на себе відповідальність за якість мовлення.

Для успішної реалізації етапів важливим є використання спеціальних засобів, а саме:

- Чек-листи та критерії оцінювання. Вони допомагають учням структуровано підходити до аналізу мовлення, а не покладатися лише на інтуїцію.

– Аудіо- та відеозапис. Сучасні технології дають можливість учням прослуховувати й переглядати власні виступи, що значно підвищує якість самооцінки.

– Рефлексивні щоденники або портфоліо. Учні можуть вести записи про свої сильні сторони, труднощі та плани на майбутнє. Це сприяє усвідомленню прогресу та розвитку навичок довгострокової самоорганізації.

– Парна та групова робота. Взаємооцінка слугує проміжним етапом між зовнішнім і внутрішнім контролем, сприяє формуванню критичного мислення та об'єктивності.

Методичні підходи до організації процесу формування вмінь самоконтролю передбачають такі основні орієнтири:

1. Комунікативно-орієнтований підхід. Завдання для ММ повинні відображати реальні життєві ситуації, у яких учень відчуває потребу оцінювати власне висловлювання.

2. Диференціація та індивідуалізація. Оскільки рівень сформованості умінь у різних учнів відрізняється, важливо пропонувати завдання різної складності, поступово підводячи до більш високих рівнів самостійності.

3. Інтеграція ІКТ. Використання мобільних додатків, онлайн-платформ і цифрових ресурсів робить процес самоконтролю сучасним і привабливим для старшокласників.

4. Системність. Самоконтроль повинен стати регулярною частиною навчального процесу, а не епізодичною практикою.

Таблиця 2.2

Методичні умови реалізації етапів формування самоконтролю

Компонент	Приклади реалізації	Очікуваний ефект
Врахування вікових особливостей	Надання свободи вибору тем, стимулювання критичного мислення	Підвищення мотивації та відповідальності

Зміна ролі вчителя	Від фасилітатора → до наставника → до консультанта	Поступовий перехід до автономності учнів
Інструменти підтримки	Чек-листи, аудіоаналіз, портфоліо, взаємооцінювання	Розвиток практичних умінь самоперевірки
Методичні підходи	Комунікативність, індивідуалізація, ІКТ, системність	Стійке формування навички самоконтролю

Джерело: узагальнено автором.

Методичні умови реалізації етапів формування вмінь самоконтролю виступають «мостом» між теоретичною моделлю та практикою навчання. Вони забезпечують природний розвиток учня: від початкової мотивації – до свідомого володіння прийомами самоконтролю та здатності критично оцінювати власне мовлення. У результаті формується не лише англomовна компетентність у ММ, але й більш широка здатність до самоорганізації та самонавчання, що відповідає сучасним вимогам освіти.

Аналіз наукових джерел і методичних підходів дозволяє стверджувати, що формування умінь самоконтролю в англomовному ММ у старшій школі є складним і поетапним процесом. У ньому послідовно реалізуються три взаємопов'язані стадії: мотиваційно-орієнтаційна, навчально-практична та рефлексивно-корекційна. Кожен етап має власну специфіку: від створення позитивного ставлення до самоконтролю та початкового ознайомлення з його інструментами – до оволодіння практичними стратегіями й, зрештою, до усвідомленої здатності самостійно аналізувати й вдосконалювати власне мовлення.

Реалізація цих етапів можлива лише за умови дотримання відповідних методичних умов: урахування вікових особливостей старшокласників, поступової зміни ролі вчителя, застосування сучасних інструментів (чек-листів, портфоліо, аудіоаналізу), а також інтеграції комунікативно-

орієнтованого підходу й інформаційних технологій. У сукупності ці умови створюють цілісну систему, яка забезпечує перехід від зовнішнього контролю до внутрішнього, формування автономності учнів і підвищення рівня їхньої англомовної компетентності в ММ.

2.2. Комплекс вправ для формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні у старшій школі

У сучасній методиці навчання іноземних мов особливу увагу приділяють не лише формуванню мовленнєвої компетентності, а й розвитку вмінь самоконтролю як складової навчальної автономії учня. Старшокласники перебувають на етапі, коли вони вже мають певний рівень іншомовної підготовки, проте часто відчують труднощі у критичному аналізі власних висловлювань [20]. Без сформованих механізмів самоконтролю їхні монологи залишаються поверховими, недостатньо структурованими та не завжди комунікативно доцільними.

У науковій літературі наголошується, що вправи для формування самоконтролю повинні виконувати подвійну функцію: забезпечувати мовленнєву практику і водночас формувати здатність учня самостійно оцінювати якість власного мовлення. Це потребує спеціально розробленого комплексу завдань, який враховує принципи поетапності, мотиваційності, комунікативності та рефлексивності [28]. Лише за умови системного підходу вправи перестають бути механічним тренуванням і перетворюються на засіб розвитку критичності, самостійності та відповідальності учня.

Виконуючи вправи, учень не тільки опановує мовний і мовленнєвий матеріал, а й поступово навчається:

- планувати висловлювання;
- передбачати можливі труднощі;
- аналізувати власний результат;

– оцінювати відповідність висловлювання комунікативному завданню [31].

Вправи стають подвійним інструментом: вони забезпечують мовленнєву практику і водночас формують механізми внутрішнього саморегулювання. У науковій літературі підкреслюється, що без спеціально організованих вправ самоконтроль лишається епізодичним і не переходить у стійку навчальну звичку [23].

Комплекс вправ для розвитку самоконтролю має відповідати низці критеріїв, які впливають із сучасних психолого-педагогічних та методичних концепцій, а саме:

1. Поетапність і логічна послідовність. Вправи повинні розташовуватися у порядку зростання складності: від найпростіших завдань (усвідомлення помилок у зразках) – до складних (самостійний аналіз власного монологу). Це відповідає закономірностям формування будь-якої навчальної дії.

2. Комунікативність. Вправи мають ґрунтуватися на реальних ситуаціях спілкування. Тільки тоді учень сприймає самоконтроль як життєво необхідну діяльність, а не як формальність.

3. Мотиваційність. Завдання повинні викликати інтерес, спонукати до творчості, давати можливість для самовираження. Тоді самоконтроль перестає бути «контролем заради контролю» й набуває особистісного сенсу.

4. Орієнтація на критерії оцінювання монологічного висловлювання. Учень повинен мати чіткі орієнтири: що вважати якісним мовленням, за якими параметрами його оцінювати (правильність, логічність, виразність, доречність). Без критеріїв самоконтроль стає суб'єктивним і втрачає ефективність.

5. Різноманітність форм роботи. Комплекс має включати індивідуальні, парні та групові вправи; поєднувати усні та письмові завдання; застосовувати цифрові інструменти (аудіозаписи, онлайн-тести, електронні портфоліо).

6. Системність і регулярність. Вправи повинні бути інтегровані у навчальний процес на постійній основі. Одноразове виконання не забезпечує стійкої навички.

Науковці, що вивчають автономію навчання, пропонують низку принципів, яких слід дотримуватися у проєктуванні комплексу вправ для самоконтролю:

- Від простого до складного. Учень поступово опановує нові стратегії: від перевірки окремих мовних одиниць – до оцінювання змісту та комунікативної ефективності всього монологу.

- Від зовнішнього до внутрішнього. Спочатку контроль здійснюється за допомогою вчителя або однокласників (взаємооцінювання). Згодом учень бере на себе більшу частину відповідальності, а функція педагога зводиться до консультування.

- Рефлексивність. Кожна вправа повинна містити етап аналізу результату: учень визначає, що вдалося, які були труднощі, що потрібно змінити наступного разу.

- Автентичність. Завдання повинні відображати ситуації, з якими учень реально стикається: підготовка виступу, захист проєкту, участь у дискусії, презентація ідей. Це робить самоконтроль не формальним, а практично значущим.

- Інтеграція з іншими видами діяльності. Вправи для самоконтролю не повинні бути ізольованими, вони органічно поєднуються з роботою над лексикою, граматиною, вимовою, розвитком критичного мислення [29].

Розробка комплексу вправ для формування самоконтролю базується не лише на методичних засадах, але й на досягненнях суміжних наук:

- Психологія навчання підкреслює роль метакогнітивних умінь у формуванні самоконтролю. Учні, які здатні планувати, відстежувати та оцінювати власні дії, досягають значно вищих результатів.

– Педагогіка розглядає самоконтроль як інструмент виховання відповідальності й автономності, що особливо актуально в умовах старшої школи.

– Лінгводидактика наголошує на інтеграції самоконтролю з формуванням іншомовної компетентності: учень вчиться не лише говорити, а й оцінювати якість свого мовлення з огляду на комунікативні завдання.

Комплекс вправ для самоконтролю є багатовимірною системою, яка об'єднує психолого-педагогічні та методичні аспекти [24].

Теоретичне обґрунтування комплексу вправ показує, що вправи є провідним інструментом формування не лише мовних, а й метакогнітивних умінь. Комплекс повинен будуватися на основі принципів поетапності, комунікативності, рефлексивності та системності. У його розробці необхідно враховувати міждисциплінарні зв'язки: психологічні механізми самоконтролю, педагогічні умови автономізації учня та методичні завдання розвитку ММ.

Комплекс вправ виступає не лише засобом тренування мовних структур, а й інструментом розвитку навчальної автономії, саморефлексії та готовності учня до ефективної комунікації англійською мовою.

У науковій та методичній літературі підкреслюється, що вправи, спрямовані на розвиток самоконтролю, повинні мати системний та багаторівневий характер. Вони мають не тільки формувати мовленнєві вміння, а й навчати учня аналізувати власне висловлювання, виявляти помилки й шукати шляхи їх виправлення. Тому запропонований комплекс вправ будується за принципом поетапності та включає три основні групи: підготовчі, навчально-практичні та рефлексивні.

1. Підготовчі вправи (мотиваційно-орієнтаційний рівень). Мета цих вправ – сформувати у старшокласників усвідомлення важливості самоконтролю й ознайомити їх із простими стратегіями самооцінки.

Приклади вправ:

– Check yourself questions. Учні після короткого висловлювання відповідають на запитання: Чи зміг я висловити головну думку? Чи дотримався теми?

– Монолог за планом. Учням пропонується план з 3–4 пунктів; завдання – після виступу самостійно перевірити, чи всі пункти було висвітлено.

– Find the gap. Учням надається зразок монологу з навмисними помилками, які вони мають знайти та обговорити, після чого співвіднести з власним висловлюванням.

2. Навчально-практичні вправи (операційний рівень). Ця група вправ спрямована на формування практичних умінь самоконтролю безпосередньо під час мовлення.

Приклади вправ:

– Recording & listening. Учні записують свій монолог і прослуховують його, використовуючи чек-лист критеріїв (зв'язність, логічність, правильність граматики, різноманітність лексики).

– Peer-review + self-check. Спочатку монолог оцінює партнер за готовою схемою, потім учень перевіряє власне мовлення й порівнює результати.

– Timed speech. Учні готують висловлювання на 1–2 хвилини. Після виступу вони відзначають, наскільки вклалися у часові рамки та чи зберегли логіку структури.

3. Рефлексивні вправи (корекційно-аналітичний рівень). Фінальна група вправ спрямована на розвиток здатності до глибокої рефлексії й вдосконалення власного мовлення.

Приклади вправ:

– Self-assessment diary. Учні після кожного виступу роблять записи: що вдалося, які труднощі виникли, над чим потрібно попрацювати.

– Portfolio presentation. Учні збирають власні тексти та записи монологів у портфоліо, проводять аналіз прогресу за критеріями.

– Correction task. Учень прослуховує власний виступ і робить його «покращену версію», враховуючи помилки та слабкі місця.

Таблиця 2.3

Група вправ для формування самоконтролю в ММ

Група вправ	Мета	Приклади завдань	Очікувані результати
Підготовчі	Усвідомлення ролі самоконтролю, орієнтація на критерії	«Check yourself questions», монолог за планом, пошук помилок у зразку	Учні розуміють значення самоконтролю, знайомляться з критеріями
Навчально-практичні	Формування прийомів самоперевірки під час мовлення	Аудіозапис і прослуховування, взаємооцінювання, монологи з обмеженням у часі	Учні оволодівають конкретними стратегіями самоконтролю
Рефлексивні	Розвиток здатності до аналізу й корекції мовлення	Щоденники самооцінки, портфоліо, завдання на покращення власного виступу	Учні вміють критично оцінювати та вдосконалювати власне мовлення

Джерело: узагальнено автором.

Запропонована типологія вправ демонструє поступовий розвиток умінь самоконтролю: від елементарних спроб перевірки власного мовлення – до глибокої рефлексії та корекції. Кожна група вправ виконує свою функцію, але в комплексі вони забезпечують перехід від зовнішнього контролю до внутрішнього, що є ключовою умовою становлення автономного мовця.

Успішність реалізації будь-якого комплексу вправ безпосередньо залежить від методичних умов, які забезпечують його ефективність. У

науково-методичній літературі підкреслюється, що вправи, навіть добре розроблені, можуть втратити цінність, якщо вони не вписані у логіку навчального процесу, не відповідають віковим особливостям учнів або виконуються епізодично. Тому важливо визначити комплекс умов, які гарантують системність, результативність та стійкість формування умінь самоконтролю.

Організаційні умови включають:

- Регулярність виконання вправ. Самоконтроль формується лише за умови систематичності. Завдання для самооцінки повинні бути інтегровані у кожний етап уроку (підготовка – виконання – рефлексія).

- Поступовість та поетапність. Виконання вправ повинно відображати логіку зростання складності: від елементарних перевірочних дій до комплексного аналізу монологу.

- Поєднання різних форм роботи. Індивідуальна робота забезпечує особисту відповідальність, парна – дає зворотний зв'язок, групова – формує критичне ставлення та навички взаємоконтролю.

Педагогічні умови охоплюють наступні чинники:

- Зміна ролі вчителя. На початкових етапах учитель виконує роль наставника, який демонструє стратегії самооцінки; далі він поступово стає консультантом, дозволяючи учням брати на себе відповідальність.

- Формування позитивної мотивації. Учні повинні усвідомлювати, що самоконтроль – це не покарання за помилки, а ресурс для розвитку. Позитивне підкріплення (похвала, визнання прогресу) має бути постійним елементом.

- Диференціація завдань. Вправи повинні враховувати різний рівень мовної підготовки. Для сильніших учнів – більш складні завдання (аналіз стилістики, логічності), для слабших – простіші (перевірка структури, основних граматичних форм).

Технологічні умови передбачають використання:

– ІКТ. Аудіо- та відеозаписи монологів, інтерактивні тести, онлайн-платформи дозволяють зробити самоконтроль об'єктивним та привабливим для старшокласників.

– Електронне портфоліо. Учні зберігають свої роботи у цифровому форматі, що дає можливість відстежувати прогрес у динаміці.

– Інтерактивні чек-листи. Використання додатків або Google Forms для самооцінки робить процес швидким і зручним, а також дозволяє вчителю отримати аналітику.

Щоб комплекс вправ був дієвим, потрібно орієнтуватися на низку критеріїв:

– Системність (регулярне застосування у навчанні, інтегрованість у структуру уроку);

– Мотиваційна цінність (учні бачать сенс у самоконтролі, а не виконують його формально);

– Розвиток автономності (зменшення залежності від учителя, зростання ролі внутрішньої самооцінки);

– Прогресивність результатів (помітний розвиток якості ММ, підвищення зв'язності, багатства лексики, логічності висловлювань).

Таблиця 2.4

Методичні умови використання комплексу вправ

Умови	Конкретизація	Очікуваний результат
Організаційні	Регулярність виконання, поступовість, поєднання індивідуальної, парної та групової роботи	Системне формування вмінь самоконтролю
Педагогічні	Зміна ролі вчителя, формування позитивної мотивації, диференціація завдань	Зростання відповідальності й інтересу до самооцінки

Технол огічні	Використання ІКТ, електронних портфоліо, інтерактивних чек-листів	Підвищення об'єктивності й привабливості процесу
Критер іальні	Системність, мотиваційна цінність, розвиток автономності, прогресивність результатів	Стійке зростання рівня англomовної компетентності

Джерело: узагальнено автором.

Розгляд теоретичних засад, типології та методичних умов використання комплексу вправ дозволяє зробити висновок, що формування вмінь самоконтролю в ММ має здійснюватися цілеспрямовано й системно. Поєднання підготовчих, навчально-практичних і рефлексивних вправ створює логіку поступового розвитку: від первинного ознайомлення з роллю самоконтролю – до оволодіння конкретними прийомами й формування стійкої звички до рефлексії.

Методичні умови, які супроводжують реалізацію вправ, – регулярність, поступовість, диференціація, використання ІКТ, зміна ролі вчителя – забезпечують ефективність процесу та сприяють підвищенню мотивації учнів. У результаті старшокласники здобувають не лише мовні вміння, а й навички критичного аналізу, відповідальності та самостійності, що відповідає завданням сучасної освіти.

Таким чином, комплекс вправ є важливим інструментом не лише для вдосконалення англomовної компетентності, а й для розвитку навчальної автономії та підготовки учнів до подальшої професійної та освітньої діяльності. Наступним кроком є визначення моделі організації процесу формування вмінь самоконтролю, яка дозволить систематизувати етапи та вправи в цілісну педагогічну структуру.

2.3. Модель організації процесу формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні у старшій школі

Формування самоконтролю в ММ — процес складний і багаторівневий. Окремі вправи, методичні прийоми чи рекомендації втрачають ефективність без інтеграції в цілісну систему. Саме тому виникає потреба у побудові педагогічної моделі, яка відображає взаємозв'язок мети, змісту, етапів, методів і результатів формування самоконтролю.

Модель виступає своєрідним «каркасом», що упорядковує навчальний процес, робить його послідовним і прогнозованим [9, с. 61]. Вона дозволяє не лише організувати мовленнєву діяльність учнів, а й забезпечити умови для поступового переходу від зовнішнього контролю з боку вчителя до внутрішньої рефлексії та автономності учня.

У сучасній педагогіці поняття «модель» трактується як умовне відображення об'єкта або процесу, яке дозволяє виокремити його суттєві характеристики та організувати діяльність у структурованій формі [19]. Моделювання широко використовується в освіті як метод прогнозування й упорядкування педагогічних явищ. Педагогічна модель виступає своєрідною схемою, що поєднує мету, зміст, методи, форми й очікувані результати навчальної діяльності [32, с. 99]. Вона забезпечує системність, логіку та цілісність педагогічного процесу.

У методиці навчання іноземних мов моделювання дає змогу інтегрувати різні компоненти навчального процесу – від визначення мети до конкретних методичних прийомів. Модель дозволяє чітко простежити, як відбувається перехід від початкового рівня володіння мовленням до більш високого, як формується самоконтроль і які фактори цьому сприяють. Саме завдяки моделюванню вдається уникнути випадковості у доборі вправ і методів та забезпечити поетапний розвиток навчальної автономії учнів.

Формування вмінь самоконтролю в ММ є складним і багатокомпонентним процесом. Воно передбачає не лише оволодіння

мовними знаннями, а й розвиток рефлексивних умінь, мотивації та навичок самооцінки. У науковій літературі підкреслюється, що хаотичне використання окремих завдань і методів не дає стійкого результату. Тільки цілісна модель, яка поєднує етапи, комплекс вправ і методичні умови, може забезпечити поступовий перехід учнів від зовнішнього контролю до внутрішнього, від залежності від учителя – до автономності [10].

Модель організації процесу формування самоконтролю повинна ґрунтуватися на системному підході. Це означає:

- система – модель охоплює усі компоненти навчання: цільовий, змістовий, процесуальний та результативний;
- етапи – у її структурі чітко виокремлюються мотиваційно-орієнтаційний, навчально-практичний і рефлексивно-корекційний етапи, які взаємопов'язані й послідовно формують необхідні вміння;
- результат – очікуваним підсумком є не лише вдосконалення ММ, а й становлення стійкої навички самоконтролю, що забезпечує навчальну автономію та готовність до подальшої самоосвіти.

Теоретичні засади побудови моделі визначають її як цілісну систему, що поєднує педагогічну мету, зміст, процес і результат. Вони підводять до необхідності опису конкретної структури моделі, її компонентів та взаємозв'язків, що буде представлено у наступному підрозділі.

Модель організації процесу формування вмінь самоконтролю ґрунтується на системному підході й передбачає взаємодію кількох взаємопов'язаних компонентів: цільового, змістового, процесуального та результативного. Кожен із них виконує окрему функцію, але лише в комплексі вони утворюють ефективну педагогічну систему.

1. Цільовий компонент. Цей блок визначає стратегічну мету моделі – формування в учнів старшої школи здатності до самоконтролю у процесі англомовного ММ. Він конкретизується у низці завдань:

- розвиток позитивної мотивації до самооцінки;
- формування знань про критерії та способи самоконтролю;

- опанування практичних умінь самоаналізу власного мовлення;
- виховання відповідальності та навчальної автономії.

Мета виступає орієнтиром для побудови змісту та добору методів, визначаючи спрямованість усієї моделі.

2. Змістовий компонент. Цей блок відображає, який саме матеріал і засоби використовуються у навчанні. До нього належать:

- навчальний матеріал (тексти, теми, завдання для ММ);
- критерії самооцінки (змістовність, структурованість, правильність, лексичне багатство, виразність);
- інструменти підтримки самоконтролю (чек-листи, опорні схеми, таблиці для самоаналізу);
- засоби ІКТ (аудіо- та відеозаписи, електронне портфоліо, онлайн-тести).

Змістовий компонент забезпечує навчально-методичну основу, на якій реалізуються етапи процесу.

3. Процесуальний компонент. Цей блок є центральним у моделі, адже саме він описує етапи формування вмінь самоконтролю:

1. Мотиваційно-орієнтаційний етап. Учні усвідомлюють значення самоконтролю, знайомляться з критеріями, набувають початкового досвіду застосування чек-листів.

2. Навчально-практичний етап. Виконання вправ і завдань, спрямованих на формування конкретних прийомів самоперевірки (запис і прослуховування власного мовлення, взаємооцінка, робота з портфоліо).

3. Рефлексивно-корекційний етап. Глибокий аналіз власних висловлювань, визначення сильних і слабких сторін, внесення коректив, формування індивідуальної стратегії саморозвитку.

Саме процесуальний компонент відображає динаміку та поетапність формування навички самоконтролю.

4. Результативний компонент. Цей блок визначає очікувані результати впровадження моделі. Серед них:

- підвищення рівня англомовної компетентності у ММ;
- сформованість навичок самоконтролю (здатність самостійно оцінювати зміст, форму, логіку й виразність власного мовлення);
- розвиток навчальної автономії та відповідальності;
- готовність учнів до подальшої самоосвіти.

Крім того, результативний компонент передбачає можливість діагностики рівня сформованості навичок самоконтролю за трьома рівнями: низький, середній, високий.

Таблиця 2.5

Структура моделі формування самоконтролю у ММ

Компоне нт	Зміст	Функція	Очікувані результати
Цільовий	Мета: формування вмінь самоконтролю у ММ; завдання: розвиток мотивації, знань, умінь і відповідальності	Визначає спрямованість і логіку моделі	Усвідомлен ня значущості самоконтролю, мотивація до самооцінки
Змістови й	Навчальний матеріал, критерії оцінки, інструменти (чек-листи, схеми, ІКТ)	Забезпечу є методичну основу процесу	Озброєння учнів засобами самоконтролю
Процесуа льний	Три етапи: мотиваційно- орієнтаційний, навчально- практичний,	Організує процес формування самоконтролю	Поступове оволодіння стратегіями самоперевірки

	рефлексивно-корекційний		
Результативний	Підвищення рівня мовленнєвої компетентності, сформованість умінь самоконтролю, розвиток автономності	Визначає кінцеві показники ефективності	Здатність до самостійного аналізу й вдосконалення мовлення

Джерело: узагальнено автором.

Модель організації процесу формування самоконтролю в ММ має чітку чотирикомпонентну структуру, яка забезпечує її цілісність і практичну ефективність.

Ефективність функціонування будь-якої педагогічної моделі залежить не лише від її структури, а й від умов, у яких вона реалізується. Формування вмінь самоконтролю у ММ передбачає системність, поетапність і цілеспрямованість організації освітнього процесу. Якщо ці умови не дотримуються, навіть найретельніше розроблена модель залишається декларативною та не приносить очікуваних результатів. У нашому випадку методичні умови охоплюють три ключові виміри: організаційно-практичний, технологічно-інноваційний та соціально-педагогічний.

1. Організаційно-практичний вимір.

По-перше, реалізація моделі потребує інтеграції вправ для самоконтролю у різні види навчальних занять. Це означає, що завдання на самоперевірку мають з'являтися не лише під час контрольних робіт, а й у щоденній практиці — під час введення нового матеріалу, виконання тренувальних завдань, проектних занять, а також у позакласній роботі.

По-друге, важливо використовувати різні формати взаємодії: індивідуальну (самостійна робота з чек-листами чи щоденником), парну

(взаємооцінювання з обговоренням результатів) і групову (колективна рефлексія після обговорення теми). Такий підхід сприяє формуванню культури взаємної відповідальності та взаємопідтримки.

По-третє, дієвим є застосування модульного підходу: кожен тематичний блок навчання завершується етапом самооцінки та корекції, що робить процес безперервним і логічно завершеним.

2. Технологічно-інноваційний вимір. У сучасній школі реалізація моделі неможлива без залучення інформаційно-комунікаційних технологій. Вони роблять процес самоконтролю більш об'єктивним, наочним та привабливим для старшокласників.

- Аудіо- та відеозаписи монологів дозволяють учням побачити та почути себе зі сторони, що підвищує критичність і об'єктивність самооцінки.

- Електронне портфоліо (Google Drive, Padlet тощо) дає змогу накопичувати й систематизувати зразки власного мовлення та аналізувати динаміку розвитку.

- Онлайн-чек-листи та Google Forms спрощують процес самоперевірки та забезпечують швидкий зворотний зв'язок як для учнів, так і для вчителя.

- Мобільні застосунки (наприклад, сервіси для тренування вимови чи дикції) дозволяють інтегрувати самоконтроль у повсякденне життя й перетворюють його на природний елемент мовленнєвої практики.

Технологічний блок не лише підвищує ефективність самоконтролю, а й формує цифрову компетентність учнів, що є актуальною складовою сучасної освіти.

3. Соціально-педагогічний вимір. Будь-яка модель функціонує в соціальному середовищі, тому важливою умовою є створення психологічно комфортного простору, у якому учні не бояться робити помилки. Помилка тут трактується не як недолік, а як природна частина навчання й ресурс для самовдосконалення.

Важливим аспектом є культура взаємоконтролю: коли учні вчаться оцінювати одне одного не для того, щоб покарати за помилку, а щоб

допомогти вдосконалити мовлення. Це формує комунікативну етику, розвиває здатність до конструктивної критики.

Особливу роль відіграє учитель, який проходить трансформацію від контролюючого організатора до консультанта, фасилітатора та партнера. Саме вчитель створює середовище довіри, мотивує учнів до самостійності та координує їхній поступ у розвитку самоконтролю.

Крім того, важливо залучати батьків та ширшу освітню спільноту: демонстрація результатів у форматі відкритих презентацій, дебатів чи виступів перед аудиторією підвищує мотивацію й додає ваги процесу самоконтролю.

Таблиця 2.6

Виміри реалізації моделі

Вимір	Конкретизація	Очікуваний ефект
Організаційно-практичний	Інтеграція вправ у всі етапи уроку; поєднання індивідуальної, парної та групової роботи; модульний підхід	Системність, сталість і логічна завершеність процесу самоконтролю
Технологічно-інноваційний	Аудіо- та відеозаписи, електронне портфоліо, онлайн-чек-листи, мобільні застосунки	Об'єктивність самооцінки, мотиваційність, розвиток цифрової компетентності
Соціально-педагогічний	Атмосфера довіри, культура взаємоконтролю, нова роль учителя, залучення батьків і спільноти	Відповідальність, критичне мислення, навчальна автономія

Джерело: узагальнено автором.

Методичні умови реалізації моделі охоплюють не лише педагогічні принципи, а й конкретні практичні, технологічні та соціальні фактори. Їхнє поєднання забезпечує сталість самоконтролю, підвищує мотивацію учнів,

розвиває їхню критичність та автономність. Водночас модель виходить за межі суто навчального процесу, інтегруючись у реальне соціальне й комунікативне середовище, що робить її актуальною й ефективною у сучасній школі.

Розроблена модель організації процесу формування самоконтролю в англomовному ММ у старшій школі ґрунтується на системному підході й включає чотири взаємопов'язані компоненти: цільовий, змістовий, процесуальний і результативний. Їхня взаємодія забезпечує послідовний розвиток умінь учнів — від початкової орієнтації у критеріях самооцінки до усвідомленої та стійкої рефлексії.

Особливе значення мають методичні умови реалізації моделі, які охоплюють організаційно-практичний, технологічно-інноваційний та соціально-педагогічний виміри. Завдяки цьому модель поєднує традиційні й сучасні підходи: інтеграцію вправ у різні етапи уроку, застосування ІКТ, створення атмосфери довіри та партнерства у навчанні.

Очікуваним результатом реалізації моделі є не лише зростання рівня англomовної компетентності учнів, а й формування у них навчальної автономії, відповідальності, здатності до саморозвитку та критичного аналізу власного мовлення. У такий спосіб модель відповідає потребам сучасної освіти та готує старшокласників до ефективного використання англійської мови у реальному житті й подальшій професійній діяльності.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз і розробка методики формування умінь самоконтролю рівня сформованості англomовної компетентності в ММ у старшій школі дозволяють зробити низку важливих узагальнень.

По-перше, встановлено, що розвиток умінь самоконтролю не є стихійним процесом: він вимагає спеціально організованої системи, яка враховує психолого-педагогічні особливості старшокласників. Відповідно, формування навички здійснюється поетапно, що забезпечує логічний перехід

від початкового ознайомлення з роллю самоконтролю та елементарних перевірочних дій до глибокої рефлексії та корекції власного мовлення. Запропоновані етапи (мотиваційно-орієнтаційний, навчально-практичний, рефлексивно-корекційний) відображають внутрішню логіку становлення цієї компетентності та відповідають віковим завданням розвитку старшокласника.

По-друге, визначено, що провідним засобом формування самоконтролю є спеціально розроблений комплекс вправ. Він виконує подвійну функцію: одночасно забезпечує мовленнєву практику та створює умови для самостійної оцінки результату. Типологія вправ охоплює підготовчі, навчально-практичні та рефлексивні завдання, кожна з яких виконує свою роль у поступовому розвитку здатності до самооцінки. Особливе значення мають інтеграція критеріїв у завдання, застосування чек-листів, аудіо- та відеоаналізу, портфолію, що сприяє формуванню об'єктивності та усвідомленості у процесі самоперевірки.

По-третє, доведено доцільність використання цілісної педагогічної моделі, яка структурує процес формування самоконтролю через чотири взаємопов'язані компоненти: цільовий, змістовий, процесуальний і результативний. Її ефективність зумовлюється не лише внутрішньою логікою, а й дотриманням низки методичних умов — організаційно-практичних (системність, модульність, поєднання індивідуальної, парної та групової роботи), технологічно-інноваційних (використання ІКТ, електронних портфолію, інтерактивних чек-листів) та соціально-педагогічних (створення атмосфери довіри, партнерська роль учителя, культура взаємоконтролю).

По-четверте, реалізація зазначених підходів забезпечує комплексний ефект: підвищується рівень англомовної компетентності у ММ, формується вміння самостійно аналізувати й коригувати висловлювання, розвивається навчальна автономія, критичність і відповідальність. Таким чином, самоконтроль постає не лише як методичний інструмент, а як важлива

складова особистісного розвитку старшокласника, що готує його до подальшої освіти та професійної діяльності.

Отже, Розділ 2 окреслює концептуальну й практичну основу методики формування вмінь самоконтролю у старшій школі. Він демонструє, що лише цілісний, системний і багаторівневий підхід здатний забезпечити перехід від зовнішнього контролю до внутрішнього, а від формального засвоєння мовного матеріалу — до усвідомленого та автономного використання англійської мови у ММ.

РОЗДІЛ 3

ПРОБНЕ НАВЧАННЯ З МЕТОЮ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОКОНТРОЛЮ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

3.1. Організація та проведення пробного навчання

Організація пробного навчання мала на меті перевірку ефективності запропонованої методики формування вмінь самоконтролю рівня

сформованості англомовної компетентності у ММ старшокласників. Наша гіпотеза полягала в тому, щоб виявити, наскільки розроблені етапи (мотиваційно-орієнтаційний, навчально-практичний, рефлексивно-корекційний), комплекс вправ та педагогічна модель сприяють:

- розвитку уміння учнів самостійно аналізувати власне мовлення;
- зростанню рівня їхньої англомовної монологічної компетентності;
- підвищенню навчальної автономії та відповідальності.

Завдання пробного навчання:

1. Визначити початковий рівень сформованості умінь самоконтролю та англомовної компетентності учнів старшої школи.
2. Реалізувати розроблену методику на практиці (етапи, вправи, модель).
3. Відстежити динаміку розвитку вмінь самоконтролю впродовж пробного навчання.
4. Порівняти результати експериментальної й контрольної груп для встановлення ефективності методики.
5. Визначити найбільш дієві інструменти й методичні умови, що сприяють підвищенню рівня ММ.

Таблиця 3.1

Мета і завдання пробного навчання

Комп онент	Зміст
Мета	Перевірити ефективність методики формування вмінь самоконтролю англомовного ММ у старшокласників
Завда ння 1	Визначити вихідний рівень самоконтролю та монологічної компетентності
Завда ння 2	Реалізувати методику (етапи, комплекс вправ, модель) у навчальному процесі
Завда	Простежити динаміку розвитку навичок самоконтролю

ння 3	
Завда ння 4	Порівняти результати експериментальної та контрольної груп
Завда ння 5	Визначити ефективні методичні умови та інструменти

Джерело: узагальнено автором.

Пробне навчання проводилося на базі Березнянського ліцею Березнянської селищної ради Чернігівської області. Заклад забезпечує здобуття профільної освіти учнями старшої школи. У ліцеї функціонують профільні гуманітарні класи, де поглиблено вивчаються українська мова та історія, проте уроки англійської мови проводять 3 рази на тиждень, що забезпечує формування достатнього рівня англомовної комунікативної компетентності згідно з програмою.

Особливості ліцею, які сприяли проведенню дослідження, включають наступні чинники:

- Матеріально-технічна база: наявність мультимедійних класів, підключення до мережі Інтернет, використання аудіо- та відеообладнання.
- Кадровий потенціал: кваліфіковані вчителі англійської мови, які мають досвід роботи з підготовки учнів до НМТ та інших іспитів.
- Організаційні умови: застосування сучасних методів навчання, інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій, проведення позакласних заходів англомовного спрямування (дебати, конкурси, презентації).

Вибір цього закладу для проведення експерименту був обумовлений тим, що:

- Учні старшої школи мають цілком достатній рівень мовної підготовки для участі у пробному навчанні.
- Навчальний процес орієнтований на формування комунікативних умінь, що відповідає темі дослідження.

– Ліцей забезпечує умови для використання сучасних інструментів самоконтролю (аудіозаписи, електронні портфоліо тощо).

До пробного навчання було залучено учнів 10-А та 10-Б класів. Загальна кількість учнів становила 40 осіб (відповідно 19 та 21 учнів у кожному класі). 10-А клас виступав ЕГ, у якій реалізовувалася розроблена методика (етапи формування самоконтролю, комплекс вправ, педагогічна модель). 10-Б клас був визначений як КГ, у якій процес навчання англійської мови здійснювався за традиційною програмою без цілеспрямованого формування вмінь самоконтролю.

При формуванні експериментальної та КГ враховувалися такі параметри:

- приблизно однаковий рівень англомовної підготовки;
- схожий середній бал з англійської мови за попередній навчальний рік;
- відсутність значних відмінностей у кількості учнів, їхньому віковому та статевому складі.

Таблиця 3.2

Характеристика учасників пробного навчання

Група	Клас	Кількість учнів	Характеристика	Особливості використання методики
Експериментальна	10-А	19 учнів	Середній рівень володіння англійською мовою; активність у позакласних заходах; зацікавленість у розвитку мовних	Реалізація запропонованої методики: етапи формування самоконтролю, комплекс вправ, модель організації

			навичок	процесу
Контрольна	0-Б	21 учень	Середній рівень володіння англійською мовою; навчання за традиційною програмою; переважно класична форма контролю знань	Збереженн я традиційного навчального процесу, без спеціальної роботи над розвитком умінь самоконтролю

Джерело: узагальнено автором.

Порівняння результатів експериментальної та контрольної групи дозволяє:

- об’єктивно оцінити ефективність запропонованої методики;
- простежити різницю у динаміці розвитку навичок самоконтролю;
- підтвердити або спростувати гіпотезу про те, що системне застосування вправ, етапів і моделі суттєво підвищує рівень ММ старшокласників.

Пробне навчання тривало протягом 10 тижнів. Воно інтегрувалося у структуру уроків англійської мови у 10-А та 10-Б класах Березнянського ліцею Березнянської селищної ради Чернігівської області. У 10-А класі (ЕГ) навчання здійснювалося із застосуванням розробленої методики формування самоконтролю. У 10-Б класі (КГ) навчання відбувалося за традиційною програмою без цілеспрямованого розвитку вмінь самоконтролю.

Пробне навчання була побудована на основі трьох основних етапів, які відповідали структурі розробленої моделі: мотиваційно-орієнтаційний,

навчально-практичний та рефлексивно-корекційний. Розглянемо мету та зміст кожного з цих етапів.

1. Мотиваційно-орієнтаційний етап (3 тижні). Мета: сформувати в учнів розуміння значущості самоконтролю та ознайомити з основними критеріями оцінювання ММ.

Діяльність:

- учитель пояснює роль самоконтролю у мовленні;
- учні ознайомлюються з чек-листами оцінювання (структура висловлювання, граматики, лексичне багатство, виразність) (Додаток Б);
- виконання простих вправ: короткі монологи з подальшим самоаналізом за 2–3 критеріями;
- робота в парах: взаємооцінювання за чек-листами.

2. Навчально-практичний етап (4 тижні). Мета: формувати сталі вміння застосовувати прийоми самоконтролю у різних видах монологічних висловлювань.

Діяльність:

- виконання комплексу вправ: складання розгорнутих монологів, презентацій, описів подій;
- використання аудіо- та відеозаписів власних висловлювань для подальшого самоаналізу;
- робота з портфоліо — накопичення текстів і записів для порівняння результатів у динаміці;
- поєднання індивідуальної роботи (самоаналіз) і групової рефлексії (обговорення результатів у класі).

3. Рефлексивно-корекційний етап (3 тижні). Мета: навчити учнів критично осмислювати власні мовленнєві результати, визначати сильні й слабкі сторони, будувати індивідуальні траєкторії вдосконалення.

Діяльність:

- порівняння монологів на початку та наприкінці експерименту;
- заповнення учнями розширених чек-листів самооцінки;

- групові дискусії про стратегії подолання труднощів;
- індивідуальні консультації з учителем;
- підсумковий виступ (монолог/презентація) з наступним самоаналізом і взаємооцінкою.

Засоби та інструменти реалізації:

- Чек-листи для самоконтролю;
- Аудіо- та відеозапис мовлення;
- Електронні портфоліо (Google Drive, Padlet);
- Онлайн-опитувальники (Google Forms для самооцінки);
- Групова рефлексія на уроках.

Таблиця 3.3

Етапи та організація пробного навчання

Етап	Тривалість	Зміст роботи	Основні інструменти	Результат
Мотиваційно-орієнтаційний	3 тижні	Ознайомлення з критеріями самоконтролю, прості монологи з чек-листами	Чек-листи, парна робота	Усвідомлення значення самоконтролю, первинні навички самооцінки
Навчально-практичний	4 тижні	Виконання комплексу вправ, використання аудіо-/відеоаналізу, формування	Аудіозаписи, портфоліо, групова рефлексія	Розвиток умінь застосовувати стратегії самоконтролю

		портфоліо		
Рефлексивно-корекційний	3 тижні	Порівняння результатів, поглиблений аналіз, підсумкові виступи	Чек-листи, відеоаналіз, консультації	Здатність учнів до самостійного оцінювання та корекції власного мовлення

Джерело: узагальнено автором.

Організація пробного навчання дозволила відтворити логіку запропонованої методики у реальних умовах шкільного процесу. Системність, чітка етапність та використання сучасних інструментів забезпечили умови для перевірки її ефективності та об'єктивного порівняння результатів ЕГ й КГ.

3.2. Констатація та інтерпретація результатів пробного навчання

Перш ніж розпочати реалізацію методики, було проведено діагностичний зріз з метою визначення початкового рівня сформованості англомовної компетентності у ММ та умінь самоконтролю в учнів 10-А та 10-Б класів.

Критерії оцінювання:

1. Граматична правильність (правильне використання граматичних структур).
2. Лексичне багатство (різноманітність та правильність використання лексичних одиниць).
3. Логічність і структурованість висловлювання (наявність вступу, основної частини та висновку).

4. Виразність мовлення (інтонація, ритм, темп).
5. Рефлексивно-корекційні вміння (здатність помічати власні помилки, коментувати їх і пропонувати шляхи виправлення).

Таблиця 3.4

Результати діагностичного зрізу на початку експерименту (10-А та 10-Б) (Додаток А)

Критерій	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Граматична правильність	15 %	55 %	30 %
Лексичне багатство	10 %	60 %	30 %
Логічність висловлювання	20 %	50 %	30 %
Виразність мовлення	18 %	52 %	30 %
Рефлексивно-корекційні вміння	8 %	40 %	52 %

Джерело: узагальнено автором.

Дані є усередненими для обох класів і демонструють приблизно однаковий стартовий рівень експериментальної та контрольної груп.

Таблиця 3.5

Порівняння результатів експериментальної (10-А) та контрольної (10-Б) груп на початку

Клас	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
10-А (експериментальна група)	14 %	50 %	36 %
10-Б (контрольна група)	15 %	52 %	33 %

Джерело: узагальнено автором.

Обидві групи (10-А та 10-Б) мали приблизно однакові стартові показники, що створило рівні умови для проведення пробного навчання. Найвищі результати спостерігалися у сфері логічності висловлювання, проте учні часто відчували труднощі з лексичним багатством і виразністю мовлення. Найбільш проблемною сферою виявилися уміння самоконтролю: понад половина учнів перебували на низькому рівні, що свідчить про відсутність сформованої культури самооцінки. Отримані результати підтвердили актуальність дослідження: необхідно створити умови для розвитку самоконтролю як важливої складової англomовної компетентності.

Упродовж пробного навчання проводився моніторинг проміжних результатів у двох групах. Він дозволив визначити динаміку розвитку умінь ММ та умінь самоконтролю.

Результати після мотиваційно-орієнтаційного етапу (3 тижні). Учні ЕГ (10-А) почали ознайомлюватися з критеріями самооцінки, працювати з чек-листами та здійснювати взаємооцінювання у парах. У КГ (10-Б) традиційна методика обмежувалася фронтальною перевіркою вчителя.

Таблиця 3.6

Результати проміжного зрізу після мотиваційно-орієнтаційного етапу

Клас	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
10-А (експериментальна група)	20 %	55 %	25 %
10-Б (контрольна група)	15 %	53 %	32 %

Джерело: узагальнено автором.

У 10-А класі знизилася частка учнів із низьким рівнем (на 11 %), що свідчить про ефект навіть від початкового знайомства з методикою самоконтролю. У 10-Б класі суттєвих змін не зафіксовано, що було очікуваним при відсутності нової методики.

Результати після навчально-практичного етапу (4 тижні). Учні ЕГ активно працювали з аудіо- та відеозаписами, формували електронні портфоліо, здійснювали групову рефлексію. У КГ робота обмежувалася традиційними вправами з розвитку ММ.

Таблиця 3.7

Результати проміжного зрізу після навчально-практичного етапу

Клас	Високий й рівень	Середній й рівень	Низький й рівень
10-А (експериментальна група)	35 %	50 %	15 %
10-Б (контрольна група)	17 %	54 %	29 %

Джерело: узагальнено автором.

У 10-А класі відбулося суттєве зростання частки учнів із високим рівнем (+15 % порівняно з попереднім зрізом). Кількість учнів із низьким рівнем зменшилася більш, ніж удвічі (з 36 % на початку експерименту до 15 % після другого етапу). У 10-Б класі зрушення є незначними: високий рівень зріс лише на 2 %, низький зменшився на 4 %.

Порівняльний аналіз результатів двох груп показав, що експериментальна методика значно вплинула на розвиток самоконтролю та англomовної компетентності у ММ. Прогрес учнів 10-А класу простежується як у кількісних (перехід з низького рівня до середнього й високого), так і якісних показниках (зростання усвідомленості, використання стратегій самоперевірки, активність у груповій рефлексії).

Таблиця 3.8

Динаміка розвитку (порівняння на різних етапах, % учнів 10-А класу)

Етап	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
-------------	---------------------------	----------------------------	---------------------------

Початок експерименту	14 %	50 %	36 %
Після 1-го етапу	20 %	55 %	25 %
Після 2-го етапу	35 %	50 %	15 %

Джерело: узагальнено автором.

У процесі пробного навчання спостерігається чітка позитивна динаміка в ЕГ, тоді як у КГ вона практично відсутня. Це свідчить про ефективність застосованої методики, особливо у поєднанні традиційних і сучасних інструментів (чек-листи, відеоаналіз, портфоліо).

Фінальний зріз був проведений наприкінці 10 тижня (після завершення рефлексивно-корекційного етапу). Метою цього зрізу було визначення рівня сформованості вмінь самоконтролю та англомовної компетентності в ММ в експериментальній (10-А) і контрольній (10-Б) групах.

Критерії аналізу:

1. Граматична правильність.
2. Лексичне багатство і правильність використання лексичних одиниць.
3. Логічність і структурованість висловлювання.
4. Виразність мовлення.
5. Рефлексивно-корекційні вміння (здатність визначати й виправляти власні помилки, усвідомлено вдосконалювати висловлювання).

Таблиця 3.9

Рівні сформованості вмінь самоконтролю після завершення експерименту

Клас	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
10-А (експериментальна група)	50 %	42 %	8 %
10-Б (контрольна група)	20 %	55 %	25 %

Джерело: узагальнено автором.

Таблиця 3.10

Порівняння динаміки розвитку (початок – кінець експерименту)

Група	Високий рівень (початок)	Високий рівень (кінець)	Середній рівень (початок)	Середній рівень (кінець)	Низький рівень (початок)	Низький рівень (кінець)
10-А (експериментальна)	14 %	50 %	36 %	36 %	8 %	28 %
10-Б (контрольна)	15 %	20 %	5 %	33 %	25 %	8 %

Джерело: узагальнено автором.

Таблиця 3.11

Порівняння результатів фінального зрізу за критеріями (10-А та 10-Б, % учнів з високим рівнем) (Додаток А)

Критерій	10-А (експериментальна група)	10-Б (контрольна група)
Граматична правильність	55 %	22 %
Лексичне багатство	48 %	20 %
Логічність висловлювання	60 %	28 %
Виразність мовлення	52 %	24 %
Рефлексивно- корекційні вміння	50 %	15 %

Джерело: узагальнено автором.

Рівень сформованості вмінь самоконтролю у 10-А класі зріс суттєво: кількість учнів із високим рівнем підвищилася майже у 3,5 раза (з 14 % до 50 %). Це свідчить про ефективність системного використання запропонованої методики. У контрольному класі (10-Б) динаміка була мінімальною: високий рівень зріс лише на 5 %, а низький зменшився на 8 %. Це підтверджує, що традиційні методи навчання англійської не забезпечують розвитку умінь самоконтролю.

Найбільш помітні результати в ЕГ зафіксовані у логічності висловлювання та умінь самоконтролю. Учні не лише почали будувати більш структуровані монологи, а й здатні самі вказати на свої слабкі сторони. Використання сучасних інструментів (аудіо-/відеозаписів, електронних портфоліо, чек-листів) суттєво підвищило мотивацію учнів, зробило процес самоконтролю цікавим і доступним.

Таким чином, методика довела свою ефективність і може бути рекомендована для впровадження у навчальний процес старшої школи як дієвий інструмент підвищення якості англомовної компетентності в ММ.

3.3. Методичні рекомендації щодо формування в учнів старшої школи вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні

Формування вмінь самоконтролю в англомовному ММ в учнів старшої школи виступає одним із ключових завдань сучасної методики навчання іноземних мов. У сучасній педагогічній науці все більшого значення набуває поняття автономності учня, яка передбачає здатність не лише засвоювати знання, а й самостійно їх осмислювати, критично оцінювати та вдосконалювати власну діяльність. Саме самоконтроль є тією ланкою, що поєднує навчання з самоосвітою та забезпечує перехід учня від пасивного виконавця завдань до активного суб'єкта навчального процесу.

Розвиток умінь самоконтролю вимагає ґрунтовної методичної підготовки, оскільки учні старшої школи перебувають на етапі становлення

особистісної та пізнавальної самостійності. Вони прагнуть до самоствердження, здатні приймати відповідальність за власні результати, однак водночас потребують підтримки та педагогічного супроводу. Тому методичні рекомендації для вчителя мають не лише інструментальний, а й виховний характер: вони спрямовані на створення атмосфери довіри, формування позитивної мотивації та розвиток критичного мислення.

Ключовими принципами організації процесу формування самоконтролю є поетапність, комунікативність, мотиваційність, інтеграція з мовленнєвою діяльністю та використання сучасних цифрових технологій. Вони визначають, що вправи та завдання мають вибудовуватися в логічну систему, бути практично значущими, сприяти зацікавленості учнів і водночас розвивати їхню здатність до самоаналізу. Важливо, що ці принципи не існують ізольовано: вони взаємопов'язані та реалізуються у комплексі, створюючи єдину методичну основу.

Основні принципи формування самоконтролю включають наступні:

1. Принцип поетапності. Самоконтроль розвивається поступово — від елементарної перевірки змісту висловлювання → до глибокої рефлексії та корекції мовлення.
2. Принцип комунікативності. Завдання мають бути максимально наближеними до реальних ситуацій спілкування (дискусія, презентація, захист проекту).
3. Принцип мотиваційності. Учні повинні відчувати, що самоконтроль не «кара за помилки», а ресурс для розвитку.
4. Принцип інтеграції з мовленнєвою діяльністю. Самоконтроль не має бути «окремим блоком», він природно поєднується з роботою над граматиною, лексикою, структурою висловлювання.
5. Принцип використання сучасних технологій. ІКТ (аудіозаписи, відео, онлайн-тести, мобільні застосунки) роблять процес самоконтролю об'єктивним і цікавим для старшокласників.

Психолого-педагогічні умови:

- Старшокласники прагнуть самостійності та самоствердження, тому важливо підкреслювати їхні досягнення.
- Ефективність самоконтролю залежить від атмосфери довіри й підтримки в класі.
- Важливо розвивати критичне мислення через порівняння власних результатів зі зразками, критеріями, чек-листами.

Таблиця 3.12

Принципи формування самоконтролю в монологічному мовленні

Принцип	Суть	Очікуваний ефект
Поетапність	Від простих форм самоперевірки до глибокої рефлексії	Поступове формування стійкої навички
Комунікативність	Використання реальних ситуацій спілкування	Практична значущість та мотивація учнів
Мотиваційність	Позитивне підкріплення, акцент на досягненнях	Зростання інтересу й відповідальності
Інтеграція	Поєднання з іншими видами мовленнєвої діяльності	Цілісність навчального процесу
Використання ІКТ	Аудіо, відео, онлайн-засоби, електронні портфоліо	Об'єктивність оцінювання, сучасність

Джерело: узагальнено автором.

Загальні підходи до формування вмінь самоконтролю в ММ передбачають поєднання методичних принципів (поетапність, комунікативність, мотиваційність) із психолого-педагогічними умовами (довіра, підтримка, самостійність). Така основа дозволяє створити сприятливе середовище для розвитку в учнів здатності критично оцінювати власне мовлення та вдосконалювати його.

Розвиток умінь самоконтролю в ММ старшокласників залежить не лише від учнів, а й від того, як учитель організовує навчальний процес. Саме вчитель є фасилітатором (на початковому етапі), наставником (у процесі закріплення навичок) і консультантом (на завершальному етапі). Методичні рекомендації мають допомогти педагогові системно й послідовно впроваджувати самоконтроль у навчання англійської мови.

Методи та прийоми:

1. Використання чек-листів для самоконтролю

- Учитель надає учням короткі списки критеріїв (наприклад: чи є вступ, чи правильно побудовані речення, чи використані слова-зв'язки).
- Поступово чек-листи ускладнюються, додаються критерії для аналізу виразності та лексичної різноманітності.

2. Аудіо- та відеоаналіз

- Учні записують свої монологи на диктофон або відео.
- Вчитель організовує самоаналіз та взаємоаналіз: учні слухають записи, відзначають сильні й слабкі сторони.

3. Портфоліо

- Кожен учень збирає свої монологи (тексти, аудіо, відео) у «мовленнєве портфоліо».
 - Учитель періодично аналізує прогрес учня разом із ним.
- #### 4. Взаємооцінювання у парах і групах
- Учні оцінюють один одного за узгодженими критеріями.
 - Це розвиває не лише самоконтроль, а й критичне мислення та вміння аргументувати свою оцінку.

5. Проектні завдання

- Захист міні-проектів англійською з обов'язковим етапом самоаналізу виступу.

Організація роботи на уроці:

- На етапі підготовки до монологу: учитель пропонує запитання для самоперевірки («Чи я знаю ключові слова?», «Чи маю я вступ і висновок?»).

– На етапі виконання: учні працюють у парах або записують власні виступи.

– На етапі рефлексії: обов’язкове обговорення результату за критеріями самоконтролю.

Роль учителя змінюється поступово:

- спочатку він активно підказує й коригує;
- далі він дає більше свободи, але забезпечує зворотний зв’язок;
- наприкінці учні самі відповідають за самооцінку, а вчитель лише консультує.

Таблиця 3.13

Приклади інтеграції вправ із самоконтролю у структуру уроку

Етап уроку	Завдання учителя	Діяльність учнів	Інструменти
Підготовка	Ознайомлення з критеріями	Формують план виступу за чек-листом	Чек-лист, план
Виконання	Організація монологів	Презентують виступ, записують на диктофон	Аудіо/відео
Рефлексія	Стимулює самоаналіз і взаємооцінку	Аналізують записи, виставляють оцінку за критеріями	Портфоліо, таблиця оцінювання

Джерело: узагальнено автором.

Приклади завдань для формування самоконтролю:

1. Self-check box: після монологу учень ставить «+» навпроти пунктів: «Я зробив вступ», «Я використав приклади», «Я зробив висновок».
2. Peer-review card: партнер відзначає 2 сильні сторони виступу і 1 аспект, який треба покращити.
3. Video reflection task: учень переглядає своє відео й відповідає на запитання:
 - Чи було моє мовлення чітким?

– Де я робив паузи невпевнено?

– Які помилки хочу виправити наступного разу?

4. Portfolio reflection: учень переглядає свій перший і останній монолог, порівнює та записує зміни.

Практичні рекомендації для вчителя полягають у системному впровадженні інструментів самоконтролю на всіх етапах навчання ММ. Використання чек-листів, портфоліо, відеоаналізу та взаємооцінювання дозволяє зробити учнів не пасивними виконавцями, а активними учасниками процесу, здатними критично мислити, аналізувати й удосконалювати своє мовлення.

Формування вмінь самоконтролю не відбувається стихійно. Навіть найкраща методика може виявитися малоефективною, якщо вона не підкріплена належними організаційними, педагогічними та технологічними умовами. Саме створення цілісної системи підтримки забезпечує довготривалі результати, сприяє розвитку автономності учнів та робить процес навчання стійким.

Організаційні умови:

1. Регулярність: самоконтроль має бути складовою кожного уроку, а не епізодичним елементом.

2. Системність: вправи й завдання повинні вибудовуватися у логічну послідовність (від простих чек-листів до комплексного портфоліо).

3. Поетапність: відповідність методики трьом етапам (мотиваційно-орієнтаційному, навчально-практичному, рефлексивно-корекційному).

Педагогічні умови:

1. Атмосфера довіри й підтримки: учні повинні почуватися вільно, щоб відкрито говорити про свої помилки.

2. Мотивація: акцент на досягненнях, а не лише на недоліках.

3. Диференціація завдань: врахування рівня володіння мовою різних учнів (сильніші отримують більш складні критерії, слабші — простіші).

4. Поступове зменшення ролі вчителя: від активного фасилітатора → до консультанта.

Технологічні умови:

1. Використання ІКТ: електронні портфоліо (Google Drive, Padlet), онлайн-чек-листи (Google Forms).

2. Аудіо- та відеоаналіз: регулярне використання записів виступів для самоперевірки.

3. Інтерактивні платформи: застосування застосунків типу Quizlet, Kahoot для контролю словникового запасу, що допомагає учням самостійно оцінювати прогрес.

4. Змішане навчання: поєднання класичної роботи на уроці з дистанційними елементами (онлайн-завдання для самоперевірки вдома).

Таблиця 3.14

Умови ефективності та очікувані результати

Вид умови	Приклад реалізації	Очікуваний результат
Організаційна	Включення вправ із самоконтролю у кожен урок	Стійке формування навички, а не «разова дія»
Педагогічна	Атмосфера довіри, позитивне підкріплення	Зростання мотивації, відсутність страху помилок
Технологічна	Використання відеоаналізу та онлайн-чек-листів	Об'єктивність оцінки, залучення учнів до самоперевірки
Поетапність	Від простих чек-листів до портфоліо	Поступовий розвиток від базових умінь до високого рівня рефлексії
Диференціація	Завдання різного рівня складності	Урахування індивідуальних можливостей, підвищення

		результативності
--	--	------------------

Джерело: узагальнено автором.

Ефективність формування самоконтролю залежить не стільки від використання окремих методів, скільки від цілісної системи підтримки, що поєднує організаційні, педагогічні та технологічні умови. Коли самоконтроль стає частиною щоденного навчального процесу, підкріплюється сучасними цифровими засобами та відбувається в атмосфері довіри, учні не лише вдосконалюють свої мовленнєві навички, але й набувають важливої для життя компетентності — здатності до самостійного навчання та критичної оцінки власних результатів.

Отже, розроблені методичні рекомендації підтверджують, що формування вмінь самоконтролю в ММ не можна зводити до окремих вправ чи разових завдань. Воно повинно бути частиною цілісної системи, яка поєднує організаційні, педагогічні та технологічні умови. Регулярність і системність виконання завдань, поступове ускладнення рівня самоконтролю, використання ІКТ та створення атмосфери підтримки забезпечують стійке закріплення цієї навички у старшокласників.

Особливої уваги заслуговує роль учителя. Він має змінюватися від фасилітатора, який допомагає учням на початковому етапі, до консультанта, що лише спрямовує та підтримує їхню автономність. Такий підхід забезпечує поступове зростання відповідальності учнів за власне мовлення і сприяє їхньому переходу від зовнішнього контролю до внутрішнього.

Результати пробного навчання підтвердили, що використання запропонованої методики призводить до істотного зростання рівня англomовної компетентності в ММ та водночас формує здатність учнів до рефлексії й самостійного вдосконалення. Це свідчить про те, що самоконтроль виступає не лише педагогічним інструментом, а й важливим чинником становлення особистості учня як автономного суб'єкта навчання.

Таким чином, методичні рекомендації, побудовані на принципах поетапності, комунікативності, мотиваційності та технологічної підтримки, забезпечують високу ефективність навчання й створюють передумови для розвитку ключових компетентностей старшокласників, необхідних для їхньої подальшої освіти й життєвої реалізації.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було здійснено перевірку ефективності розробленої методики формування вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в ММ старшокласників шляхом організації та проведення пробного навчання. Дослідження, проведене на базі Березнянського ліцею Березнянської селищної ради Чернігівської області у 10-А (експериментальному) та 10-Б (контрольному) класах, підтвердило, що впровадження методики, яка включає три етапи (мотиваційно-орієнтаційний, навчально-практичний, рефлексивно-корекційний), комплекс вправ і педагогічну модель, суттєво впливає на динаміку розвитку вмінь учнів.

Результати констатувального та підсумкового зрізів продемонстрували чітку відмінність між ЕГ та КГ. Якщо на початку навчання рівень умінь самоконтролю в обох класах був приблизно однаковим, то після завершення експерименту в 10-А класі кількість учнів із високим рівнем сформованості зросла у 3,5 раза, тоді як у КГ динаміка виявилася мінімальною. Найбільш відчутні зміни в ЕГ спостерігалися у сфері логічності побудови ММ, використання різноманітних лексичних засобів та розвитку навичок самостійного аналізу власного мовлення. Це свідчить про те, що методика не лише сприяла підвищенню якості англомовної компетентності, а й створила умови для розвитку автономності та критичного мислення учнів.

Особливого значення набули методичні рекомендації, що визначають педагогічні, організаційні та технологічні умови формування самоконтролю. Їхня реалізація дала змогу зробити процес навчання більш цілісним, послідовним та орієнтованим на особистісний розвиток старшокласників.

Важливою складовою успіху стала роль учителя: від активного фасилітатора на початковому етапі він поступово трансформувався у наставника й консультанта, створюючи умови для переходу учнів від зовнішнього контролю до внутрішнього.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що розроблена методика є ефективним інструментом підвищення рівня англомовної компетентності у ММ та водночас сприяє становленню старшокласників як автономних суб'єктів навчання. Вона забезпечує не лише мовленнєвий розвиток, а й формує у школярів навички, необхідні для подальшої освіти та життєвої самореалізації — здатність до самоаналізу, самокорекції та самостійного вдосконалення.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до поставлених завдань на початку роботи, ми можемо зробити наступні висновки:

У результаті теоретичного аналізу наукових джерел було визначено, що англомовна компетентність у ММ є складним, багаторівневим утворенням, яке включає логічність, структурованість, мовленнєву правильність, лексичну різноманітність, інтонаційну виразність та комунікативну доцільність висловлювання. Установлено, що саме ці компоненти можуть слугувати об'єктами самоконтролю, оскільки дозволяють учням старшої школи аналізувати власне мовлення за зрозумілими критеріями. Науковий огляд засвідчив, що ММ виступає однією з найбільш складних форм іншомовної діяльності, тому формування здатності до його самостійного оцінювання є ключовою передумовою підвищення рівня володіння англійською мовою.

Подальше дослідження змісту самоконтролю дало змогу з'ясувати його роль у структурі контролю навчальних досягнень старшокласників. Самоконтроль розглядається як процес усвідомленої перевірки власних дій, спрямованих на досягнення поставленої мовленнєвої мети. Він забезпечує відстеження правильності, повноти й ефективності монологічного висловлювання, сприяє розвитку автономності, відповідальності й мотивованості учнів. Установлено, що самоконтроль не замінює зовнішнього педагогічного контролю, а є його логічним продовженням: він сприяє формуванню внутрішніх регулятивних механізмів, які підтримують якість мовлення поза межами навчальної ситуації. Таким чином, самоконтроль постає важливим елементом компетентнісного підходу, оскільки забезпечує усвідомлене й активне оволодіння мовою.

Визначення психолого-педагогічних засад сформувало цілісне уявлення про умови, за яких самоконтроль може бути успішно інтегрований у процес навчання ММ. Доведено, що основою розвитку самоконтролю є сформована здатність до рефлексії, розвиток уваги, критичного мислення, логічних операцій та внутрішньої мотивації до вдосконалення. Підкреслено значення підтримувального емоційного клімату, партнерської педагогічної взаємодії, диференціації завдань та чітких критеріїв оцінювання. Психологічні передумови – вікова здатність старшокласників до аналізу власної діяльності – також визначають готовність до засвоєння прийомів самоперевірки. У комплексі ці засади забезпечують перехід учнів від пасивного виконання завдань до активної участі в оцінюванні результатів своєї мовленнєвої практики.

На основі теоретичних положень було обґрунтовано етапи формування вмінь самоконтролю, що передбачають послідовний перехід від ознайомлення зі змістом і функцією самоконтролю до самостійної, усвідомленої та системної рефлексії монологічного висловлювання. Визначено три ключові етапи – мотиваційно-орієнтаційний, навчально-практичний та рефлексивно-корекційний. Така структура забезпечує логіку розвитку умінь: учні спочатку засвоюють значення самоконтролю, потім опановують конкретні інструменти його здійснення, а згодом переходять до самостійного аналізу і корекції мовлення. Обґрунтування етапів дозволило вибудувати методику, яка поєднує поступовість, системність та підвищення рівня автономності старшокласників.

Важливою складовою методики став розроблений комплекс вправ, спрямованих на формування вмінь самоконтролю англomовного ММ. Він охоплює підготовчі, тренувальні, комунікативні, рефлексивні та критеріально-оцінювальні завдання, що дозволяють учням аналізувати власне мовлення за лексичними, структурними, граматичними, фонетичними та змістовими критеріями. Особливістю комплексу є використання чек-листів, аудіозапису монологів, рефлексивних щоденників і

взаємооцінювання. Це забезпечило можливість застосовувати різні форми самоконтролю та сприяло формуванню об'єктивності оцінювання власного мовлення.

Створення моделі організації процесу формування самоконтролю стало логічним підсумком методичних напрацювань. Модель охоплює цільовий, змістовий, процесуальний і результативний компоненти та визначає послідовність роботи вчителя й учнів. Вона передбачає врахування методичних умов – поєднання репродуктивних і продуктивних завдань, системність монологічної практики, застосування ІКТ, створення умов для рефлексії та партнерської взаємодії. Запропонована модель забезпечила цілісність та структурованість методики, дозволивши інтегрувати систему вправ та етапів формування самоконтролю в єдиний освітній процес.

Організація та проведення пробного навчання дали змогу перевірити ефективність розробленої методики в реальних умовах. Виявлено, що учні ЕГ продемонстрували суттєве підвищення рівня сформованості вмінь самоконтролю, що проявилось в умінні коригувати зміст монологу, логіку його побудови, мовленнєву правильність та інтонаційну виразність. Порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп підтвердив, що системне використання вправ, критеріїв та рефлексивних процедур позитивно впливає на рівень англомовної компетентності та автономність учнів. Пробне навчання засвідчило, що реалізація методики забезпечує стабільні та статистично значущі результати.

Проведена констатація, аналіз і порівняння результатів експерименту дали змогу підтвердити ефективність методики. Динаміка розвитку вмінь самоконтролю в ЕГ була значно вищою, ніж у КГ, що доводить дієвість комплексу вправ, моделі та етапів формування самоконтролю. Учні продемонстрували підвищення вміння оцінювати власне мовлення, визначати помилки, коригувати структуру висловлювання, використовувати ширший мовленнєвий інструментарій. Це свідчить про те, що методика

сприяє не лише розвитку мовленнєвих умінь, а й формуванню важливих навчальних функцій – рефлексії, самостійності, відповідальності.

Завершальним етапом стало розроблення методичних рекомендацій для вчителів англійської мови, у яких узагальнено найбільш ефективні прийоми, інструменти та умови формування самоконтролю. Рекомендації передбачають використання моделей уроків, алгоритмів оцінювання, електронних та паперових чек-листів, технік аудіоаналізу, рефлексивних щоденників та вправ на взаємоконтроль. Запропоновані підходи спрямовані на те, щоб учитель міг планувати й організовувати навчання так, аби учні поступово переходили від зовнішнього контролю до самостійного регулювання власного мовлення. Це робить методику практично значущою та придатною для впровадження в умовах сучасної української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б. Методика формування іншомовної комунікативної компетентності: навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2013. 276 с.
2. Бігич О. Б., Бориско, Н. Ф., Борецька, Г. Е. та інші. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
3. Виготський Л. Психологія розвитку людини. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 412 с.
4. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
5. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Науковий редактор українського видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
6. Ілліш А. Ю. Формування навичок самоконтролю в учнів початкової школи засобом використання наочних посібників на уроках математики (кваліфікаційна робота). Херсонський державний університет, 2021.
7. Іпатова О. Л. Текущий самоконтроль студентов языкового факультета педвуза как одно из условий реализации личностно-ориентированного подхода к обучению // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. 2007. Том 13. С. 104.

8. Конишева А. В. Проблема самоконтролю і самокорекції при організації самостійної роботи студентів // Педагогічні науки. Методика. 2004. № 8. С. 61–68.
9. Костюк Г. С. Навчання і розвиток школяра. Київ, 1989. 320 с.
10. Кулик О. І. Формування іншомовної комунікативної компетентності в умовах профільного навчання. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2015. 276 с.
11. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник. 27-ге вид., випр. і перероб. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
12. Москалець М. М., Чумак, М. Є. Характеристика сутності, змісту, структури, форм і методів самоконтролю навчальної діяльності студентів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2016. Вип. 53. С. 190–201.
13. Навчання іншомовного монологічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу: навчальна стаття / О. М. Устименко // Іноземні мови. 2013. № 1 (73). С. 3–12.
14. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник. Київ: Ленвіт, 2013. 388 с.
15. Пассович О. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. Київ: Логос, 2017. 384 с.
16. Пометун О. І., Пироженко, Л. В. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
17. Психологічний словник / Авт.-уклад. В. Синявський, О. Сергєєнкова / За ред. Н. А. Побірченко. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf (дата звернення: 03.02.2025).
18. Савченко О. Я. Дидактика сучасної школи. Київ: Педагогічна думка, 2011. 400 с.

19. Сисоєва С. О. Педагогічне моделювання: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 280 с.
20. Сухомлинська О. В. Теоретико-методологічні засади розвитку сучасної освіти в Україні. Київ: Педагогічна думка, 2010. 348 с.
21. Ткаченко В. В. Формування навичок організації самоосвітньої діяльності як ключової компетентності майбутніх фахівців // SWorldJournal. 2025. № 32(4).
22. Токарева Н. М. Основи педагогічної психології: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2013. 223 с.
23. Філіппова Л. В. «Контроль і самоконтроль у навчальній роботі студентів». Наукові записки ЦНТУ, 2019. Вип. 25. С. 28–33.
24. Шевченко Л. І. Формування іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи: психолого-педагогічні та методичні аспекти. Київ: Видавничий дім «Слово», 2012. 312 с.
25. Яковлєва В. М. «Функції контролю і самоконтролю в структурі управління самостійною навчальною діяльністю курсантів вузів ВВ МВС Росії» // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. 2009. № 3(43).
26. Alibakhshi G., & Sarani, A. Self-assessment impact... *TELL*, 2014.
27. Benson P. *Teaching and Researching Autonomy in Language Learning*. 2011.
28. Bimmel P., & Rampillon, U. *Lernerautonomie und Lernstrategien*. 2000.
29. Holec H. *Autonomy and Foreign Language Learning*. Strasbourg: Council of Europe, 1981. 142 p.
30. Little, D. *Learner Autonomy and Second Language Learning*. Dublin: Authentik, 1991. 99 p.
31. Oxford R. *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle & Heinle, 1990. 343 p.

32. Richards J. C., & Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 328 p.
33. Sheils J. Kommunikation im Fremdsprachenunterricht. Strasbourg: Council of Europe press, 1994. 334

ДОДАТКИ

Результати діагностичного зрізу на початку експерименту 10-А (19 чоловік)				
Критерій	Високий рівень (к-ть учнів)	Середній рівень	Низький рівень	
Граматична правильність	6	8	6	
Лексичне багатство	2	11	6	
Логічність висловлювання	3	12	4	
Виразність мовлення	1	9	9	
Рефлексивно-корекційні вміння	2	9	8	
У відсотках	14%	50%	36%	

Рівні сформованості вмінь самоконтролю після завершення експерименту (19 чоловік) 10-А				
Критерій	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	
Граматична правильність	11	7	1	
Лексичне багатство	9	9	1	
Логічність висловлювання	10	8	1	
Виразність мовлення	9	8	3	
Рефлексивно-корекційні вміння	9	9	1	
У відсотках	50%	42%	8%	

Результати діагностичного зрізу на початку експерименту 10-Б (21 чоловік)				
Критерій	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	
Граматична правильність	3	15	3	
Лексичне багатство	3	11	7	
Логічність висловлювання	4	13	4	
Виразність мовлення	3	8	10	
Рефлексивно-корекційні вміння	3	8	10	
У відсотках	15%	52%	33%	

Рівні сформованості вмінь самоконтролю після завершення експерименту 10-Б (21 чоловік)				
Критерій	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	
Граматична правильність	5	12	4	
Лексичне багатство	4	13	4	
Логічність висловлювання	6	9	6	
Виразність мовлення	5	10	6	
Рефлексивно-корекційні вміння	3	13	5	
У відсотках	20%	55%	25%	

Додаток А

Додаток Б

Check list

	YES	NO
• Is there a clear structure (introduction – main part – conclusion)?	☐	☐
• Are the ideas logical and easy to follow?	☐	☐
• Are the sentences grammatically correct?	☐	☐
• Is there a good variety of grammar structures and sentence types?	☐	☐
• Is the vocabulary rich, accurate, and topic-appropriate?	☐	☐
• Are repetitions and filler words avoided?	☐	☐
• Are linking words and phrases used effectively?	☐	☐
• Are arguments, examples, or explanations included to support ideas?	☐	☐
• Is the speech expressive and appropriate in tone and intonation?	☐	☐
• Does the monologue fully match the topic and task?	☐	☐

Your notes

Check list

Strengths *(What did my partner do well?)*

Weaknesses *(What could be improved?)*

Mistakes

	YES	NO
• Did my partner include a clear introduction , main part , and conclusion ?	☐	☐
• Were the ideas logical and easy to follow?	☐	☐
• Were the sentences grammatically correct ?	☐	☐
• Was the vocabulary appropriate, accurate, and varied?	☐	☐
• Did my partner avoid repetition and filler words?	☐	☐
• Did they use linking words to connect ideas?	☐	☐
• Did they include examples , arguments , or explanations ?	☐	☐
• Was the speech expressive , clear, and understandable?	☐	☐

Check list

- ☐ Визнач тему монологу.
- ☐ Визнач основні ідеї, які хочеш висловити.
- ☐ Сплануй структуру: вступ – основна частина – висновок.
- ☐ Підбери приклади, факти або аргументи для підтримки основних тез.
- ☐ Перевір логічність і послідовність подання думок.
- ☐ Вибери правильні граматичні конструкції та часи дієслів.
- ☐ Використай різноманітні речення (прості, складні, умовні).
- ☐ Підбери лексику з теми, уникай повторів і кліше.
- ☐ Додай слова-зв'язки для плавних переходів між частинами.
- ☐ Продумай інтонацію, темп, паузи, жести та міміку для виразності.
- ☐ Перевір, чи висловлювання повністю відповідає темі та завданню.

АНОТАЦІЯ

Довженко В.О. Формування в учнів старшої школи вмінь самоконтролю рівня сформованості англомовної компетентності в монологічному мовленні

У магістерській роботі досліджено особливості формування самоконтролю в процесі розвитку монологічного мовлення старшокласників на уроках англійської мови. З цією метою схарактеризовано роль самоконтролю як ключового компонента навчальної автономії учнів, проаналізовано психолого-педагогічні засади його розвитку та визначено специфіку монологічного мовлення як цілісного мовленнєвого уміння. У ході дослідження розглянуто сучасні підходи й методи розвитку монологічних висловлювань, окреслено можливості застосування прийомів самоконтролю в іншомовній комунікації старшокласників. На цій основі розроблено методику формування самоконтролю в монологічному мовленні, визначено ефективні форми роботи, вправи та інструменти оцінювання. У процесі педагогічного експерименту підтверджено результативність запропонованої методики у підвищенні рівня сформованості монологічного мовлення учнів старшої школи.

Ключові слова: самоконтроль, монологічне мовлення, старшокласники, англійська мова, методика навчання, автономія учнів.

ANNOTATION

Dovzhenko V.O. Formation of senior school students' self-control skills in assessing the level of their English-language monologic speaking competence

The Master's thesis investigates the formation of senior school students' self-control skills in assessing the level of their English-language monologic speaking competence. For this purpose, the study characterizes self-control as an essential component of learner autonomy, analyses its psychological and pedagogical foundations, and outlines the specifics of monologic speaking as an integral communicative skill. The research examines modern approaches and methods for developing monologic speaking, as well as the potential of self-control techniques within foreign-language communication at the high school level. Based on this, a methodology for forming self-control skills in monologic speaking was developed, with effective forms of work, exercises, and assessment tools identified. The pedagogical experiment confirmed the effectiveness of the proposed methodology in improving students' self-control skills and their level of English-language monologic speaking competence.

Key words: self-control, monologic speaking, senior school students, English language, teaching methodology, learner autonomy.